

Міністерство освіти і науки України
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Інститут гуманітарної підготовки та державного управління
Кафедра публічного управління та адміністрування

НЕМІШ ЮРІЙ ЮРІЙОВИЧ

УДК 351

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ВЗАЄМОДІЄЮ ВЛАДИ ІЗ МЕДІА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

ОП «Публічне управління та адміністрування»
Спеціальність 281 – «Публічне управління та адміністрування»

_____ Ю. Ю. Неміш
(підпис, ініціали та прізвище здобувача освітнього ступеня)

Науковий керівник Дзвінчук Дмитро Іванович, д.філос.н., професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

д.держ.упр., проф. _____ І. П. Лопушинський

(посада) (підпис) (дата) (ініціали та прізвище)

Рецензент:

доцент, к.філос.н. _____ Б. Л. Гривнак

(посада) (підпис) (дата) (ініціали та прізвище)

Робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Івано-Франківськ – 2024

АНОТАЦІЯ

Неміш Ю. Ю. Удосконалення механізмів публічного управління взаємодією влади із медіа в сучасній Україні. – Рукопис.

Магістерська робота за спеціальністю 281 "Публічне управління та адміністрування". – Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. – Івано-Франківськ, 2025.

У дослідженні висвітлено особливості теоретичних засад становлення й розвитку механізмів публічного управління взаємодією влади із медіа в сучасній Україні в мирний та воєнний час та цій основі визначено низку перспективних шляхів вдосконалення державної інформаційної політики в Україні. Проведено детальний аналіз становлення світових підходів до змістовної сутності та форм взаємодії інститутів публічного врядування та засобів масової інформації. Розкрито й узагальнено нормативно-правові засади взаємодії органів публічної влади та мас-медіа в Україні. Охарактеризовано процеси становлення й розвитку державної інформаційної політики в незалежній Україні та виокремлено низку моделей взаємодії органів державної влади та мас-медіа. Визначено особливості взаємодії влади та медіа в умовах воєнного часу та ведення країною-агресором інформаційної війни проти України. Окреслено основні проблеми і перспективи удосконалення механізмів взаємодії влади та медіа в контексті забезпечення інформаційної безпеки та інформаційного суверенітету в Україні.

Матеріали роботи будуть корисними для удосконалення діяльності органів публічної влади, при розробці проектів нормативно-правових актів, а також можуть бути використані у процесі підвищення кваліфікації чи професійного навчання державних службовців.

Ключові слова: мас-медіа, інформаційний простір, система публічного врядування, державне управління, державна інформаційна політика.

ANNOTATION

Nemish Yu. Yu. Improving the mechanisms of public management through the interaction of government with the media in modern Ukraine. – Manuscript.

Master's thesis in specialty 281 "Public management and administration". – Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas. – Ivano-Frankivsk, 2025.

The study highlights the peculiarities of the theoretical foundations of the formation and development of mechanisms of public management through the interaction of government with the media in modern Ukraine in peacetime and wartime and on this basis identifies a number of promising ways to improve state information policy in Ukraine. A detailed analysis of the formation of world approaches to the substantive essence and forms of interaction between public governance institutions and the media is carried out. The regulatory and legal principles of interaction between public authorities and the media in Ukraine are revealed and generalized. The processes of formation and development of state information policy in independent Ukraine are characterized and a number of models of interaction between state authorities and mass media are highlighted. The peculiarities of interaction between authorities and media in wartime conditions and the aggressor country's conduct of information war against Ukraine are determined. The main problems and prospects for improving mechanisms of interaction between authorities and media in the context of ensuring information security and information sovereignty in Ukraine are outlined.

The materials of the work will be useful for improving the activities of public authorities, when developing draft regulatory legal acts, and can also be used in the process of advanced training or professional training of civil servants.

Keywords: mass media, information space, public governance system, public administration, state information policy.

З М І С Т

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МЕДІА В КОНТЕКСТІ ДЕМОКРАТИЧНОГО ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ.....	8
1.1 Джерельний огляд проблематики публічного управління взаємодією влади із медіа в сучасній Україні в українському науковому дискурсі	8
1.2 Категоріально-понятійний апарат предмету дослідження	19
1.3 Генезис світових підходів до змістовної сутності механізмів та форм взаємодії інститутів публічної влади та мас-медіа.....	30
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ ВЗАЄМОДІЇ ІНСТИТУЦІЙ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА МАС-МЕДІА В УКРАЇНІ	39
2.1 Нормативно-правові засади взаємодії органів публічної влади та мас- медіа в Україні.....	39
2.2 Публічна комунікація та державна інформаційна політика України..	48
РОЗДІЛ 3. ВЗАЄМОДІЯ ВЛАДИ ТА МЕДІА В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ: СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ	57
3.1 Використання мас-медіа як інструменту інформаційної війни проти України.....	57
3.2 Перспективи удосконалення механізмів взаємодії влади та медіа в контексті забезпечення інформаційної безпеки та інформаційного суверенітету в Україні	66
ВИСНОВКИ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77

ВСТУП

Актуальність теми. Упродовж останніх десятиліть у всіх сферах суспільного життя — політиці, економіці, культурі та комунікаціях — відбуваються масштабні перетворення, які тісно пов'язані зі становленням єдиного інформаційного простору. Розвиток технічних засобів, що забезпечують постійний доступ до інформації та каналів зв'язку, значно підвищив актуальність питання взаємодії між державними органами та засобами масової інформації в сучасній Україні. В умовах, коли якість життя суспільства визначається рівнем його обізнаності та демократичної свідомості, особливого значення набуває питання встановлення ефективних, рівноправних взаємовідносин держави і засобів масової інформації.

Ця тема є надзвичайно актуальною ще й тому, що глобальне поширення засобів масової інформації розширює можливості політичної участі громадян і сприяє інтеграції України у світове співтовариство нових політичних комунікацій. Сучасні технічні й технологічні зміни перетворюють ЗМІ з об'єкта потенційного контролю з боку влади на незалежну суспільно-політичну силу. Ця трансформація вимагає переосмислення ролі та місця медіа у політичному процесі. Тому дослідження і розробка теоретичних засад становлення й розвитку механізмів взаємодії державних органів та медіа сприятиме ефективному формуванню таких механізмів у сучасних умовах.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування теоретичних засад становлення й розвитку механізмів публічного управління взаємодією влади із медіа в сучасній Україні та цій основі визначення перспективних шляхів вдосконалення державної інформаційної політики.

Досягнення поставленої мети має забезпечити вирішення наступних поставлених завдань:

– здійснити джерельний огляд проблематики публічного управління взаємодією влади із медіа в українському науковому дискурсі та провести категорійно-понятійний аналіз досліджуваних явищ і процесів;

– проаналізувати генезис становлення світових підходів до змістовної сутності та форм взаємодії інститутів публічного врядування та засобів масової інформації;

– визначити нормативно-правові засади взаємодії органів публічної влади та мас-медіа в Україні;

– охарактеризувати процеси становлення та розвитку державної інформаційної політики в незалежній Україні;

– розкрити особливості взаємодії влади та медіа в умовах воєнного часу та ведення країною-агресором інформаційної війни проти України;

– окреслити проблеми і перспективи удосконалення механізмів взаємодії влади та медіа в контексті забезпечення інформаційної безпеки та інформаційного суверенітету в Україні.

Об'єкт дослідження – державна інформаційна політика у сфері формування та реалізації взаємодії органів публічної влади та засобів масової інформації і мас-медіа в цілому.

Предмет дослідження – процеси становлення й розвитку механізмів публічного управління взаємодією влади із медіа в сучасній Україні.

Методологічна основа роботи.

Методологічна основа цього дослідження спирається на комплекс загальнонаукових принципів та підходів, серед яких принципи системності, всебічності, конкретності дослідження, а також системно-історичний і діалектичний підходи. До них додаються методи аналізу й синтезу, індукції та дедукції, нормативно-правовий і діалектично-прогностичний підходи. Зокрема, метод аналізу та синтезу дозволив систематизувати теоретичні напрацювання українських та зарубіжних дослідників у сфері публічного управління взаємодією влади з медіа. Використання системно-історичного підходу сприяло розкриттю історичних особливостей формування світових

підходів до змісту та форм взаємодії інститутів публічного врядування із засобами масової інформації. Принцип системності відіграв ключову роль у дослідженні, дозволивши описати об'єкт як цілісну структуру з точки зору його будови, елементів, функцій і цілей. Крім того, системний підхід дав змогу розробити послідовну концепцію взаємодії влади та ЗМІ як у мирний, так і у воєнний час. Структурно-функціональний метод надав можливість охарактеризувати процеси формування та розвитку державної інформаційної політики в незалежній Україні, а також висвітлити її досягнення та проблеми.

Діалектично-прогностичний підхід був особливо важливим для визначення перспектив вдосконалення механізмів взаємодії влади та медіа у контексті забезпечення інформаційної безпеки та суверенітету України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані магістерській роботі положення та рекомендації безпосередньо можуть надати можливість вдосконалення діяльності органів державної влади при встановленні конструктивних відносин з мас-медіа у відповідності до європейських норм і стандартів й тим самим пришвидшити процес європейської інтеграції нашої держави.

Результати роботи можуть бути використані науковцями та практиками системи публічного управління та адміністрування в ході їх взаємодії з українськими мас-медіа, при формуванні та реалізації державної інформаційної політики, в навчальному процесі закладів вищої освіти при підготовці спеціальних курсів і програм, навчальних посібників у сфері державного управління та державної політики в Україні.

Структура роботи

Логіка проведеного дослідження зумовила структуру роботи: вступ, три розділи (сім підрозділів), висновки, загальний обсяг яких складає 73 сторінки. Список використаних джерел містить 76 найменувань, у тому числі 9 іноземною мовою.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МЕДІА В КОНТЕКСТІ ДЕМОКРАТИЧНОГО ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

1.1 Джерельний огляд проблематики публічного управління взаємодією влади із медіа в сучасній Україні в українському науковому дискурсі

В умовах інформаційного суспільства, будучи одним з основних інструментів управлінської діяльності, інформація набуває все більшого значення в управлінні суспільством і всіма сферами життєдіяльності. У зв'язку з цим в сучасних умовах однією з важливих завдань в сфері державного управління є регулювання і управління інформаційними процесами, що мають місце в національному інформаційному просторі. В сучасному світі засоби масової інформації стають повноцінними гравцями на інформаційному ринку, логіка дій яких підпорядкована тим чи іншим формам і механізмам взаємодії інститутів державної влади та мас-медіа.

Побудова такої взаємодії є важливою для влади, оскільки медіа, по суті, стали посередниками між реальністю та пізнавальними установками аудиторії. У той же час засоби масової інформації є «інформаційним полем, в якому створюється образ влади», а «будь-яка соціальна система функціонує нормально, якщо її взаємозв'язки, в тому числі зв'язок, з внутрішнім і зовнішнім середовищем здійснюються систематично і задовольняють вимоги внутрішніх і зовнішніх груп»¹. Таким чином, ефективна модель взаємодії важлива як для ЗМІ, так і для влади як інструмент зменшення соціальної конфліктності (у внутрішньому інформаційному просторі), просування й відстоювання національних інтересів (в глобальному інформаційному

¹ Україна медійна : на порозі інформаційної революції : монографія. Київ : Вид. СВС Панасенко, 2015. С. 37.

просторі), ведення підривних інформаційних воєн (в інформаційному просторі ворожих країн).

Варто зазначити, що будь-яке наукове висвітлення проблематики взаємодії органів публічної влади та мас-медіа, механізмів функціонування засобів масової інформації передусім передбачає огляд джерельної бази національного дискурсного поля зазначеної проблематики. В процесі роботи над магістерською роботою нами було зібрано широке коло документів та матеріалів, яке може бути систематизоване наступним чином.

Першу групу джерел складають офіційні нормативно-правові акти, офіційні документи, що формують правові основи функціонування інформаційної сфери України, визначають та регулюють порядок діяльності засобів масової інформації, регламентують структуру, функції та механізми діяльності органів публічного управління та адміністрування у сфері інформаційного суверенітету та інформаційної безпеки. Сюди насамперед відносяться: Конституція України, ратифіковані Україною міжнародно-правові документи; закони України; постанови Верховної Ради України; укази Президента України; постанови Кабінету Міністрів України; регулюючі та директивні документи інших центральних органів державної влади.

Другу групу джерел становлять нормативно-правові документи провідних міжнародних організацій, з огляду на євроінтеграційний курс нашої держави, насамперед, це РЄ (Рада Європи) та ПАРЄ (Парламентська Асамблея Ради Європи), конвенційні органи ООН. Серед різноманітних напрямів діяльності вказаних установ одне із чільних місць посідає проблема захисту свободи вираження поглядів та вільних медіа. Саме з метою встановлення відповідних орієнтирів розвитку державної політики країн-членів Рада Європи затверджує спеціальні резолюції та рекомендації, які покликані забезпечити імплементацію та дотримання визнаних міжнародних стандартів у цій сфері. Окремо необхідно виділити документи Парламентської Асамблеї Ради Європи, які присвячені моніторингу виконання Україною обов'язків та зобов'язань, взятих нею при вступі до цієї організації.

Більш детально джерелознавче розкриття перших двох груп буде представлено в підрозділі 2.1. даної магістерської роботи.

До третьої групи джерел належать наукові публікації вітчизняних дослідників, які зосереджували свою увагу на проблематиці формування та реалізації державної інформаційної політики як стратегічного інструментарію взаємодії органів публічного врядування та засобів масової інформації й мас-медіа в цілому.

Так, Петро Вербицький аналізуючи ключові аспекти взаємодії діяльності органів влади і мас-медіа в Україні зазначає, що «з огляду на розвиток інформаційної активності суспільств та визначення поняття інформації як трансформаційного ресурсу, а також виходячи з того, що саме інформація найбільше впливає на всі процеси перетворення, основним пріоритетом державної політики в галузі ЗМІ повинно стати підтримання демократичних правил гри на медійному ринку, чітке визначення критеріїв взаємовідносин влади та мас-медіа»².

Проведення теоретичного аналізу змісту, сутності й функцій мас-медіа як важливої ланки функціонування політичної системи суспільства, проблематики взаємодії органів державної влади і мас-медіа та особливостей впливу мас-медіа на суспільство та публічне управління стало предметом дослідження О. Рачинської. Дослідниця констатує, що «мас-медіа стали невід'ємною частиною життя сучасної людини, і хоча засоби масової інформації несуть необхідну людині інформацію, розвивають у людях почуття власної гідності, прагнення до свободи, водночас вони здатні підкоряти, дезінформувати, залякувати. Тому мас-медіа є важливим інструментом державного управління, але прямо залежить від існуючого політичного режиму в державі»³.

² Вербицький П. Взаємодія органів державної влади і мас-медіа як категорія науки про соціальні комунікації. *Діалог: медіа студії*. 2016. №22. С. 18.

³ Рачинська О. Оптимізаційний вплив мас-медіа на комунікативну взаємодію у сфері публічного управління. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Державне управління*. 2019. Вип. 2. С. 32.

Е. В. Волотко відстоює погляд, що пріоритетним напрямом ефективної взаємодії органів державної влади та засобів масової інформації має стати формування медіаосвітнього простору в умовах кризи довіри до журналістики та зростаючої популярності альтернативних джерел інформації⁴. Дослідниця вважає, що «формування інформаційного простору повинно відбуватись відкрито, об'єктивно, на законодавчому рівні необхідно на постійній основі проводити роботу з удосконалення законодавства в інформаційному просторі. Тільки накресливши широку програму поліпшення впливу, державна влада буде в змозі сформувати демократично-орієнтованого індивіда. І це буде сприяти розвитку духовності, культури, поліпшенню самосвідомості, соціального та політичного єднання і, внаслідок досягнення соціального ефекту, сприятиме формуванню довіри до влади, громадянської активності та відповідальності»⁵.

Я. В. Яненко окреслює соціально-психологічні особливості сучасних змін у медіаспоживанні, які «полягають у збільшенні ролі соціальних мереж як каналу комунікацій та зменшенні кількості людей, що звикли отримувати інформацію з традиційних друкованих або електронних ЗМІ. При цьому однією з соціально-психологічних характеристик споживання інформації у сучасних соціальних мережах є низький рівень верифікованості медіа-контенту, що може призводити до трансляції недостовірної інформації, фейків тощо»⁶.

Р. В. Марченко аналізує нормативно-правові підстави взаємодії органів публічної влади та мас-медіа в Україні в контексті того, що забезпечення взаємодії (співробітництва) між владою та ЗМІ в Україні має загальноінформаційний підтекст генерації (друковані, цифрові, електронні ЗМІ, в свою чергу, є елементами національної інформаційної системи). Автор

⁴ Волотко Е. В. Формування медіаосвітнього простору – пріоритетний напрям реалізації ефективної взаємодії органів державної влади та ЗМІ. *Держава та регіони. Серія : Державне управління*. 2019. № 3. С. 48.

⁵ Волотко Е. В. Концептуальні засади механізму налагодження ефективної взаємодії органів державної влади із засобами масової інформації та громадським суспільством. *Держава та регіони. Серія : Державне управління*. 2020. № 1. С. 42.

⁶ Яненко Я. В. Кросмедійність та конвергенція у мас-медіа: соціально-психологічний аспект. *Перспективи та інновації науки (Серія "Педагогіка", Серія "Психологія", Серія "Медицина")*. 2024. № 1. С. 715.

фіксує наявність нормативних колізій трактування цифрової (електронної) парадигми обов'язків цифрових (електронних) ЗМІ та, відповідно, журналістів, внаслідок чого пропонує низку законодавчих новел щодо належного врегулювання цифрової (електронної) взаємодії між владою та ЗМІ та діяльності вітчизняних ЗМІ у цифрову епоху⁷.

В іншій своїй публікації у співавторстві з О. М. Непомнящим науковець аналізує проблеми медіасфери та медіаполітики в Україні й відстоює «забезпечення чільного місця громадянського суспільства України у реалізації інтересів ЗМІ шляхом їхнього прямого впливу на висвітлення подій політичної дійсності (представницько-демократична проєкція, що дозволяє ЗМІ діяти в інтересах проактивного населення); впровадження ролі державного спрямування та контролю за діяльністю ЗМІ в рамках відкритості, неприпустимості узурпації та втручань у професійні ітерації як чинник автоматичного унеможливлення негативних дій щодо ЗМІ та (або) журналістів безпосередньо від представників владно-урядового та урядово-управлінського апаратів»⁸.

С. Матвієнків конкретизує організацію та методи комунікації органів державної влади із засобами масової інформації на прикладі Івано-Франківської області. Дослідниця стверджує, що в прикарпатському регіоні «створено умови для вільного та безперешкодного функціонування суб'єктів інформаційних відносин, професійної діяльності журналістів, максимального задоволення інформаційних потреб населення та захисту конституційних прав громадян на інформацію, про що свідчить відзнака Інституту масової інформації «Рада, дружня до медіа», якою була нагороджена Івано-

⁷ Марченко Р. В. Шляхи подолання негативних тенденцій функціонування механізмів взаємодії органів публічної влади і ЗМІ у системі державного управління. *Національні інтереси України*. 2024. № 1. С. 245-252.

⁸ Непомнящий О. М., Марченко Р. В. Проблемні та інституційно непослідовні механізми державного управління процесами взаємодії органів влади та ЗМІ. *Суспільство та національні інтереси*. 2024. № 1. С. 316.

франківська міська рада та обласна рада у 2017 році за співпрацю з медіа і журналістами та дотримання вимог Закону України «Про інформацію»⁹.

Таким чином джерельний огляд наукових публікацій, сконцентрованих на дослідженні формування та реалізації державної інформаційної політики як стратегічного інструменту взаємодії органів публічного врядування та мас-медіа, висвітлює декілька важливих аспектів та проблем цього процесу. Загальне бачення представників даного кластеру полягає в тому, що в умовах зростаючої інформаційної активності суспільства пріоритетом державної політики має стати підтримання демократичних принципів у взаєминах між владою та ЗМІ. Задля формування й реалізації ефективної державної інформаційної політики важливо забезпечити об'єктивність, відкритість і громадський нагляд у взаємовідносинах між органами влади та мас-медіа. Це не лише підтримує демократичне функціонування суспільства, але й сприяє зміцненню довіри до органів влади, підвищенню громадянської активності та соціальної відповідальності.

Четверта група об'єднує науковців і експертів сфери інформаційної безпеки та інформаційного суверенітету в контексті використання путінським тоталітарним режимом засобів мас-медіа як інструменту інформаційної війни проти України.

Провідними експертами в даній сфері є О. В. Радченко та Я. І. Чмир, які розкривають проблематику забезпечення та національного суверенітету держави внаслідок «розгортання гібридних воєн в глобальному інформаційному просторі. Це зумовлює необхідність створення ефективної системи забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства та держави, де інформаційна безпека розглядається як система, що забезпечує необхідний рівень стабільності та захищеності політичної, соціально-економічної, військово-оборонної, духовно-культурної та інших сфер і галузей життєдіяльності суспільства від небезпечних, дестабілізуючих негативних

⁹ Матвієнків С. Організація і методи комунікації органів державної влади із засобами масової інформації (на прикладі Івано-франківської області). *Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії*. 2018. Вип. 19. С. 167.

деструктивних загроз, що здатні завдати шкоди національним інтересам держави, сталому розвитку суспільства, добробуту й здоров'ю кожного громадянина»¹⁰.

В іншій своїй публікації ці автори відстоюють необхідність «невідкладного розгортання в Україні системної діяльності органів державної влади, насамперед інституцій Президента України, Кабінету Міністрів України, Збройних Сил, СБУ та МВС щодо формування сучасної ефективної системи захисту національного інформаційного суверенітету, розпізнавання, запобігання та протидії проявам інформаційної війни, проведення протипропагандистських інформаційних операцій»¹¹.

У свою чергу дослідженню такого соціально-політичного явища як «фейкові новини» з метою розкриття їх маніпулятивного змісту як одного з інструментів сучасних інформаційних війн присвячено публікацію науковців Київського національного університету імені Тараса Шевченка О. Батрименка та Д. Неліпи. Автори обґрунтовують особливу небезпеку фейкових новин, особливо, які формуються вороже налаштованими державними структурами інших країн, через їх масовість та високу ефективність впливу на психіку людини поширення «реальних фактів, але у спотвореному вигляді, явно орієнтованих на підтримку упереджених тез і, перш за все, з наміром викликати у користувача негативні емоції та почуття, що можуть призвести до морального пригнічення та психологічної розгубленості»¹².

Основні методи та складові інформаційної війни та її вплив на людей і суспільство аналізує А. Пащенко з Національного університету оборони України. Він робить висновок, що «під впливом інформаційних атак можна цілеспрямовано змінювати світогляд і моральність окремої людини та суспільства в цілому, нав'язувати інтереси, мотиви та спосіб життя інших...

¹⁰Радченко О., Чмир І. Гібридна війна як ключова загроза національному суверенітету України. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування* 2022. № 3. С. 100.

¹¹ Radchenko, O., Nepomniashchij, O., Shkurat, I., Chmyr, Y., Kovach, V. Information Weapons: Forms and Technologies of Modern Information Wars. In: *National Security Drivers of Ukraine. Contributions to Political Science*. Springer, Cham. (2023). С. 283.

¹² Батрименко О., Неліпа Д. Фейк-нюз у соціальних мережах як маніпулятивний засіб інформаційної війни. *Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії*. 2022. Вип. 45. С. 87.

тому в XXI столітті зростатимуть не тільки руйнівні можливості інформаційних війн, а й, як наслідок, вимоги до забезпечення інформаційної безпеки держави, свідомості суспільства та людини»¹³.

Динаміку впливу на суспільну свідомість і виклики для національного становлення України в ході розв'язаної проти нашої держави інформаційної війни Російської федерації досліджує Н. Воробець, який наголошує, що російська пропаганда має на меті підірвати суверенітет, територіальну цілісність, демократичні цінності та національну ідентичність України, а також розбивати єдність і солідарність українського суспільства. Російська інформаційна агресія також створює загрозу для європейської безпеки та міжнародного правопорядку, оскільки вона спрямована на руйнування довіри, співпраці й партнерства між Україною та її західними союзниками»¹⁴.

В. В. Воротинський розкриває особливості впливу гібридної війни нового типу на зміну основних функцій державної інформаційної політики України, що передбачає необхідність кардинальних змін у моделях побудови та реалізації політики, заснованих на врахуванні складних комбінацій гібридних факторів в умовах агресивного середовища, що швидко змінюється»¹⁵.

Стан та проблеми формування українського національного інформаційного простору в умовах розв'язаною путінським режимом широкомасштабної війни в Україні аналізує Н. П. Підбережник, яка визначає, що «національний інформаційний простір постає як національна система засобів масової комунікації і є вагомим чинником формування важливим чинником забезпечення інформаційної безпеки держави та формування національної ідентичності, особливо в умовах війни. Він повинен базуватись

¹³ Пашенко А. Методи та складові сучасної інформаційної війни, вивчення її впливу на свідомість та поведінку людей. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2023. Вип. 2. С. 88.

¹⁴ Воробець Н. Інформаційна війна Росії проти України: динаміка впливу на суспільну свідомість і виклики для національного становлення. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. 2023. Вип. 15. С. 18.

¹⁵ Воротинський В. В. Вплив гібридної війни нового типу на зміну основних функцій державної інформаційної політики України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2023. Вип. 94. С. 161.

на об'єктивній інформації, якісному національному інформаційному продукті державною мовою»¹⁶.

Таким чином, джерельний аналіз даного кластеру свідчить, що усі автори сходяться на думці, що інформаційна безпека є критично важливим компонентом національного суверенітету та стабільності. Вони підкреслюють, що сучасні інформаційні війни, зумовлені розширенням гібридних загроз, ставлять під удар політичну та соціально-економічну стійкість держави. Інформаційні атаки, інформаційно-психологічні спеціальні операції (ІПСО) та фейкові новини мають значний потенціал деструктивного впливу на суспільну свідомість, змінюючи світогляд та моральні орієнтири громадян, що робить особливо актуальним вироблення механізмів захисту національного інформаційного простору.

Червоною лінією позиції науковців даного кластеру є те, що захист інформаційного простору повинен бути пріоритетом державної політики, яка має спиратися на конституційно-правове поле, науково обґрунтовані законодавчі ініціативи, міжнародне співробітництво та зміцнення громадянського суспільства. Таким чином, узагальнюється бачення, що лише системний та всебічний підхід до інформаційної безпеки може ефективно протидіяти викликам сучасної інформаційної війни та забезпечити національний інформаційний суверенітет України, зокрема в умовах російської інформаційної агресії.

В даній роботі також використано джерела публіцистичного й статистично-соціологічного характеру, результати експертних опитувань громадської думки щодо ставлення населення до проблем політичної цензури і свободи слова, зокрема таких неурядових організацій, як УЦЕПД ім. О. Разумкова, інтернет-видань «День», «Дзеркало тижня», «Українська правда», тощо. Так, Узагальнення архіву «Дня» за останні роки дозволило І. О. Гавраді стверджувати, що звернення до проблем функціонування

¹⁶ Підбережник Н. П. Формування українського національного інформаційного простору в умовах війни. *Демократичне врядування*. 2023. Вип. 2. С. 49.

інформаційної сфери є одним із пріоритетів редакційної політики цього видання. Принаймні, численні статті Н. Лігачової, О. Чекмишева, А. Лемиша, інформаційні замітки та інтерв'ю дозволяють більш детально та послідовно досліджувати динаміку процесів у мас-медійній сфері. Колектив «Дзеркала тижня» також послідовно задовольняє замовлення на якісну та об'єктивну інформацію про специфіку вітчизняного медіа-сектора. Причому публікації цього тижневика характеризуються високим рівнем аналітичності подачі матеріалу, розмаїтстю розглядуваних тем та критичним підходом до їх висвітлення. Зокрема, журналісти та дописувачі газети зверталися до проблем політичної цензури, функціонування телерадіопростору та діяльності контролюючих його структур, описували провідні тенденції розвитку медіа-простору, аналізували зміст державної інформаційної політики та процесів роздержавлення медіа тощо¹⁷.

Також вагомими інформаційними джерелами виступили офіційні інтернет-ресурси органів публічної влади України, насамперед таких як: Президент України (<http://www.president.gov.ua>), Центр протидії дезінформації при Раді національної безпеки та оборони України (<https://cpd.gov.ua>), Верховна Рада України (<http://www.rada.gov.ua>), Кабінет Міністрів України (<http://www.kmu.gov.ua>), Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення (<http://www.nrada.itera.net.ua>), Державний комітет телебачення та радіомовлення України (<http://www.comin.kmu.gov.ua>), а також Національна спілка журналістів України (<http://www.nsju.org>) та Інститут масової інформації (<http://www.imi.org.ua>).

¹⁷ Гаврада І.О. Політика органів державної влади щодо ЗМІ в Україні: проблеми взаємодії : Дис... канд. політ. наук: 23.00.02. Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича. , Чернівці, 2007. С. 39.

1.2 Категоріально-понятійний апарат предмету дослідження

Методологія наукового пошуку має свої закони та принципи, один з яких передбачає, що перед тим, як розпочати розгляд будь-якої теоретичної чи науково-практичної проблеми, спочатку належить визначитися з основними дефініціями та поняттями, які вживаються при характеризуванні предмету дослідження. Як зазначається з цього приводу у передмові до мультисемантичного політичного словника «Держава і демократія», "однією з найскладніших процедур наукового дослідження й водночас запорукою його успіху є осмислення, обґрунтування та формулювання дефініції того чи іншого обраного поняття, явища або процесу. Саме правильне тлумачення наукових понять вирішує майже половину наукового завдання"¹⁸.

Відповідно до обраного предмету дослідження даної магістерської роботи перша група понять, яка вочевидь є базовою, це низка похідних від первинної категорії «інформація» – інформаційний простір, інфосфера, медіасфера, медіа, мас-медіа, медіакомунікації тощо. З розгляду цих понять і почнемо розкриття категоріально-понятійного апарату даної магістерської роботи. Так, поняття «інформація» є одним з ключових у категоріальному апараті багатьох наукових сфер з давніх давен. Однак початок ХХІ ст. окреслив широкомасштабне визнання особливої значущості інформації у будь-якій галузі науки. Феномен інформації взято за основу всіх інформаційних процесів, що відбуваються в суспільстві, його природа і закономірності багато в чому зумовлюють практику формування і вигляд майбутнього інформаційного суспільства. Не дивно, що не існує усталеного загальноприйнятого трактування даного поняття. С. Банах констатує, що «поняття інформації як теоретичної категорії з філософської, правової та доктринальної точок зору є багатозначним, багатогранним та специфічним, різноманіття його тлумачень ускладнює вироблення єдиної стратегії до визначення цього терміну. Проте можна виокремити спільні для кожної

¹⁸ Радченко О. В. Держава і демократія : мультисемантичний політичний словник.

концепції, найбільш значимі ознаки, зокрема нематеріальний характер (незалежність інформації у відношенні до свого носія), можливість багаторазового використання однієї і тієї самої інформації; здатність до відтворення, копіювання, збереження і накопичення, кількісна визначеність, системність»¹⁹.

Сукупність інформаційних процесів та потоків формує відповідний національний або глобальний інформаційний простір (деякі автори вживають у цьому розуміння поняття «інфосфера»). За визначенням Н. П. Підбережника, інформаційний простір – це складне соціально-політичне явище – що становить собою сукупність інформаційних потоків національного та іноземного походження, що формуються інформаційними мережами, та яке передбачає вироблення й циркуляцію інформації²⁰. О. Рачинська вбачає в інформаційному просторі «середовище, у якому і завдяки якому виробляється, існує, циркулює, обертається інформація. Це поняття соціально-політичне і вбирає в себе як територіальний, космічний, технічний, економічний фактори, так і людський, оскільки суспільна інформація призначається для людини, а людина – її споживач, без якого вона втрачає свій сенс»²¹.

Інформаційний простір є головною підвалиною поставання інформаційного суспільства, яке, у свою чергу характеризується виходом на провідні ролі в життєдіяльності людства феномену інфосфери. Саме інфосфера, трактуючись як філософська категорія, позначає інформаційну сферу людського суспільства, в тому числі і медіасферу, в якій до найважливіших соціально-політичних інститутів відносяться мас-медіа: засоби масової інформації соціальні мережі та комунікаційні платформи. Як зазначає І. О. Гаврада, «мас-медіа дедалі глибше проникають у політичну сферу, в результаті чого перетворюються на один із найбільш ефективних

¹⁹ Банах С. В. Поняття та особливості інформації як теоретичної категорії. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Вип. 4. С. 226.

²⁰ Підбережник Н. П. Формування українського національного інформаційного простору в умовах війни... С. 44.

²¹ Рачинська О. Оптимізаційний вплив мас-медіа на комунікативну взаємодію у сфері публічного управління... С. 28.

інструментів у ході політичного процесу. Значення ЗМІ зросло настільки, що дослідниками обговорюються такі проблеми як, медіатизація політики, використання потенціалу медіа для інформаційно-психологічного впливу на суспільство, проведення спеціальних інформаційних операцій, впроваджуються у повсякденний та науковий обіг поняття “теледемократія”, “телекратія”»²².

В Енциклопедії сучасної України зазначається, що власне поняття «мас-медіа» є калькованим від англійського «mass media», що є скороченням від «media of mass communication» й водночас термін «засоби масової інформації» становить собою переклад з французької «Moyens d’information de masse». При цьому автор енциклопедичної статті О. Савченко визначає мас-медіа як особливу соціальну систему, призначену для регулярного виробництва, тиражування і розповсюдження інформації в суспільстві, а також як засоби передачі інформації групі людей, тобто засоби масової інформації²³.

Вважаємо некоректним ототожнення даною дослідницею понять «мас-медіа» та «засоби масової інформації», оскільки перше поняття є значно ширшим і включає в себе крім усім давно відомих ЗМІ таких сучасних суб’єктів медіакомунікацій в інформаційно-комунікаційному просторі як соціальні мережі, блогерство, стріми, тощо. Згадане тут поняття медіакомунікації за Є. Цимбаленко являє собою «концептуальне міжгалузеве явище комунікації, що знаходиться на межі масового і міжособистісного спілкування, головною відмінністю МК від масової комунікації є можливість інтеракції між суб’єктами масової комунікації, що забезпечує практичну реалізацію вільного обміну інформації та забезпечує їм максимальні можливості для закладення підвалин глобального інформаційного суспільства»²⁴.

²² Гаврада І. О. Політика органів державної влади щодо ЗМІ в Україні: проблеми взаємодії ... С. 11.

²³ Савченко О. В. Мас-медіа. *Енциклопедія Сучасної України*. / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. URL :<https://esu.com.ua/article-64254>

²⁴ Цимбаленко Є. С. Медіакомунікації: еволюція концептуальних підходів (частина II). *Current issues of mass communication*. 2014. Issue 16. С. 53.

На відміну від дописувачів у соціальних мережах та блогерів інституційно оформленими суб'єктами медіакомунікацій є засоби масової інформації. Значення ЗМІ в демократичному суспільстві полягає в тому, що це є ключовим інструментом демократії, адже «кожен громадянин демократичної країни має право на отримання достовірної та всебічної інформації про функціонування обраної ним влади, про її плани та можливі напрями дій, і реалізація цього права залежить виключно від наявності конструктивної та якісної співпраці органів державної влади та засобів масової інформації»²⁵.

З позицій системного підходу ЗМІ являють собою цілісну комплексну систему візуальної, вербальної, звукової, електронної інформації, що діє відповідно до розвитку умов життєдіяльності суспільства. Вона має свою інформаційну політику, аудиторію, через яку взаємодіє з органами державної влади та суспільством з метою формування позитивних суспільно-політичних настроїв та здійснення в них соціально-економічних перетворень. Отже на сучасному етапі розвитку вирішення багатьох соціально-політичних та економічних проблем багато в чому залежить від ефективності системи інформаційної взаємодії в системі влада – ЗМІ.

У мультисемантичному політичному словнику «Держава і демократія» під поняттям «взаємодія влади із засобами масової інформації» розуміється «спрямована на раціональність і якість здійснюваних заходів узгоджена діяльність інституцій публічної влади та ЗМІ, а також обумовлені загальними цілями усталені взаємозв'язки, що об'єктивно існують між ними. Така взаємодія спрямовується на досягнення в процесі взаємовпливу та взаємного використання можливостей зазначених суб'єктів як загальнодержавних, так і власних корпоративних, політичних, соціально-економічних тощо цілей»²⁶. Сучасними дослідниками поняття взаємодії органів державної влади та засобів масової інформації розглядається як сукупність історично мінливих

²⁵ Матвієнків С. Організація і методи комунікації органів державної влади із засобами масової інформації (на прикладі Івано-Франківської області)... С. 165.

²⁶ Радченко О. В. Держава і демократія : мультисемантичний політичний словник [Навчальний посібник]. Харків : Вид-во Асоціації докторів державного управління, 2011. С. 44.

інформаційних відносин між владою, засобами масової інформації і громадянами з приводу обміну взаємно затребуваними даними про процеси, що відбуваються в суспільстві, причому зв'язки між ними можуть реалізовуватися в різних формах.

Як зазначає П. Вербицький, «співробітництво, взаємодія, взаємодопомога органів влади і мас-медіа позначають різними термінами, зокрема: "взаємодія", "використання допомоги ЗМІ", "використання ЗМІ", "участь ЗМІ" і тощо. "Взаємодія – це узгоджена діяльність зі спільними цілями, коли кожен учасник виконує лише те, що може виконати цілком професійно, тобто, така діяльність спрямована на раціональність і якість здійснюваних заходів. Під поняттям взаємодії владних органів зі ЗМІ розуміють "постійні взаємозв'язки", що об'єктивно існують між ними, обумовлені загальними цілями, які досягаються в процесі взаємовпливу та взаємного використання можливостей зазначених систем для досягнення як загальних, так і власних цілей. Така взаємодія розглядається як потенційна можливість самовдосконалення й саморозвитку системи управління»²⁷.

О. Крутій та О. Радченко визначають партнерську взаємодію як готовність суб'єктів до застосування конструктивних стратегій поведінки на інституціональному та міжособистісному рівнях на основі діалогу, компромісу та співробітництва, соціальної спрямованості та взаємної відповідальності сторін за прийняті зобов'язання²⁸. Е. В. Волотко використовує дещо інший термін – «взаємовідносини» які в контексті державного управління визначає як «допомогу держави у вирішенні явних протиріч між політичною сферою суспільства і єдністю державної влади. Одним з таких протиріч є те, що діяльність органів державної влади базується на бажанні обмежувати доступ до державної інформації й таким чином, відбуваються процеси трансформації відкритої інформації на таємну, а також

²⁷ Вербицький П. Взаємодія органів державної влади і мас-медіа як категорія науки про соціальні комунікації... С. 22.

²⁸ Крутій О. М., Радченко О. В. Основи партнерської взаємодії держави і приватного сектора. *Ефективність державного управління* : зб. наук. пр. 2018. Вип. 1 (54) : у 2 ч. ч. 1. С. 78.

і на категорію суспільно значущої інформації. На противагу цьому засоби масової інформації збирають, інтерпретують отриману інформацію та поширюють її вже у вигляді масової інформації на цільову та нецільову аудиторію, в тому числі й ту інформацію, яка становить таємницю»²⁹.

О. М. Непомнящий та Р. В. Марченко наголошують, що «взаємодія органів публічної влади і засобів масової інформації у системі державного управління має бути сконцентрованою на наступних концептуальних положеннях: забезпечення чільного місця громадянського суспільства України у реалізації інтересів ЗМІ шляхом їхнього прямого впливу на висвітлення подій політичної дійсності (представницько-демократична проєкція, що дозволяє ЗМІ діяти в інтересах проактивного населення); впровадження ролі державного спрямування та контролю за діяльністю ЗМІ в рамках відкритості, неприпустимості узурпації та втручань у професійні ітерації як чинник автоматичного унеможливлення негативних дій щодо ЗМІ та (або) журналістів безпосередньо від представників владно-урядового та урядово-управлінського апаратів»³⁰.

Загально визнано, що «основним інструментом державного управління інформаційною сферою є державна інформаційна політика. Комунікаційний потенціал державної влади полягає не тільки в наявності ефективних інформаційних каналів, за допомогою яких влада може пояснювати суспільству свої рішення, але й у встановленні зворотного зв'язку із суспільством, що дає змогу чути запити різних соціальних груп, аналізувати й коригувати державну інформаційну політику»³¹. Зазначимо, що в Законі України “Про інформацію” поняття державної інформаційної політики тлумачиться як “сукупність основних напрямів і способів діяльності держави по одержанню, використанню, поширенню та зберіганню інформації”. Цим

²⁹ Волотко Е. В. Концептуальні засади механізму налагодження ефективної взаємодії органів державної влади із засобами масової інформації та громадським суспільством... С. 46.

³⁰ Непомнящий О. М., Марченко Р. В. Проблемні та інституційно непослідовні механізми державного управління процесами взаємодії органів влади та ЗМІ... С. 316

³¹ Волотко Е. В. Формування медіаосвітнього простору – пріоритетний напрям реалізації ефективної взаємодії органів державної влади та ЗМІ... С. 49.

законом прописуються такі головні напрями і способи державної інформаційної політики, як: 1) забезпечення доступу громадян до інформації; 2) створення національних систем і мереж інформації; 3) зміцнення матеріально-технічних, фінансових, організаційних, правових і наукових основ інформаційної діяльності; 4) забезпечення ефективного використання інформації; 5) сприяння постійному оновленню, збагаченню та зберіганню національних інформаційних ресурсів; 6) створення загальної системи охорони інформації; 7) сприяння міжнародному співробітництву в галузі інформації і гарантування інформаційного суверенітету України³².

О. І. Гаврада вважає нормативно-правове трактування державної інформаційної політики надзвичайно широким та використовує більш вузьке поняття «Політика органів державної влади (державна політика) щодо ЗМІ» в яке вкладає «сукупність підходів, заходів та дій (бездіяльності), які характерні для органів законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, а також інших політичних акторів, що мають доступ до державно-владних ресурсів і механізмів щодо забезпечення незалежного функціонування мас-медіа та свободи слова. В цьому контексті спроби формальними (законодавчі, судові, владно-інструментальні, процедурні) та неформальними (особистісні контакти й зв'язки) методами прямо чи опосередковано впливати на діяльність ЗМІ, журналістів та інших акторів сфери масової комунікації виступають основоположними формами цієї політики. Використання таких засобів впливу здатне забезпечувати державним та близьким до них політичним акторам і структурам контроль над інформаційним полем країни та формуванням громадської думки»³³.

Зараз всі ми є свідками існуючого протиріччя між необхідністю побудови демократичної держави, яка вимагає ефективної взаємодії влади та інститутів громадянського суспільства, з одного боку, та недосконалістю існуючого механізму такої взаємодії органів влади та засобів масової

³² Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. №48. Ст. 650.

³³ Гаврада І. О. Політика органів державної влади щодо ЗМІ в Україні: проблеми взаємодії ... С. 22.

інформації, з іншого. Ця недосконалість особливо яскраво проявилася у воєнний час, коли російська агресія зумовила кардинальну зміну форм і механізмів взаємодії української влади та українських медіа. У суспільстві доволі швидко настала втома від «єдиного телемарафону», громадяни хочуть більше правдивої інформації і двобічної, а не однонаправленої комунікації з боку офіційних спікерів влади, які нехтують інструментами зворотного зв'язку. Зрозуміло, що це виправдано лише частково, а частково диктується війною та необхідністю відстоювати не тільки свою територіальну цілісність, але й інформаційний суверенітет.

Так, війна серйозно видозмінює державну інформаційну політику, спрямовує її на боротьбу з інформаційними загрозами. В цілому як зазначає В. В. Воротинський «державна інформаційна політика в умовах війни постає як система заходів, що здійснюються державою спільно з інститутами громадянського суспільства щодо регулювання інформаційних процесів, формування та розвитку інформаційного суспільства на основі пріоритету національних інтересів країни у сфері її оборони, з метою захисту прав та інтересів людини, моральних цінностей, забезпечення інформаційної безпеки особистості, суспільства та самої держави³⁴.

Варто розуміти, що ми сьогодні живемо в просто одразу двох паралельних війн – конвенційної збройної та гібридно-інформаційної, де «гібридна війна являє собою якісно нову радикальну форму геополітичних і внутрішньополітичних конфліктів латентного й асиметричного характеру, універсальний засіб безкровного забезпечення інтересів суб'єктів ведення інформаційної війни, де основною зброєю виступає інформація, інтернет-мережа та канали масової комунікації, цілеспрямовані на бажану зміну суспільної свідомості, базових цінностей і політичних орієнтації громадян, політичної еліти та вищих керівних кадрів протиборствуючої держави й задля її інформаційного поневолення³⁵. У свою чергу «інформаційна війна – це

³⁴ Воротинський В. В. Вплив гібридної війни нового типу на зміну основних функцій державної інформаційної політики України... С. 160.

³⁵ Радченко О., Чмир І. Гібридна війна як ключова загроза національному суверенітету України... С. 105.

явище, яке виникло в сучасному світі внаслідок розвитку інформаційних технологій і збільшення ролі інформації в політичній, економічній, соціальній, культурній, ідеологічній сферах. Інформаційна війна означає відкритий або прихований цільовий інформаційний вплив систем одна на одну для досягнення певної перемоги в цих сферах»³⁶. Водночас «інформаційна війна може включати поєднання традиційних і нетрадиційних методів агресії, складність агресивних дій у багатьох сферах громадського життя. Інформація виступає як зброя, яка може перемогти ворога без втрат людських життів і пролиття крові»³⁷.

За Ю. А. Даньком «інформаційну війну слід розглядати безпосередньо як набір інструментів інформаційного поля, каналів комунікації, методів комунікації між людьми, які використовуються як форма протиборства між суб'єктами (державами, блоками, партіями тощо), що передбачає інформаційний вплив на населення з використанням засобів масової інформації, комп'ютерних мереж тощо, з метою формування відповідної суспільної думки, підриву морального духу як усього суспільства, так і окремих його інституцій»³⁸.

На думку К. А. Федотенко поняття «інформаційна війна» безпосередньо пов'язане з поняттям «інформаційний фронт», котре розглядається як сукупність мережі соціальних комунікацій, які є полем проведення інформаційної війни. Інформаційний фронт надає можливість просторового уречевлення процесів та явищ інформаційної війни, причому мова йде як про суто військові, так і про кібернетичні й політичні лінії протікання цих процесів»³⁹. Так само з цим пов'язана низка інших понять як «інформаційна зброя», «дезінформація», «фейкові новини» (від англ. «fake» – брехня, фальш)

³⁶ Кирильчук Є. О. Інформаційна війна як дієвий феномен протистояння в суспільно-політичній боротьбі. *Наукові праці МАУП*. 2013, вип. 4 (39), 2013. С. 54.

³⁷ Воробець Н. Інформаційна війна Росії проти України: динаміка впливу на суспільну свідомість і виклики для національного становлення... С. 20.

³⁸ Данько Ю. А. Соціальні мережі як інструмент інформаційної війни РФ проти України: особливості та механізми протидії. *Сучасне суспільство*. 2023. Вип. 2. С. 57.

³⁹ Федотенко К. А. "Інформаційна війна" та "інформаційний фронт": наукове осмислення понять. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2023. № 3. С. 157.

– це частково викривлений або повністю неправдивий інформаційний продукт (текст, фото- та відеоматеріали, звукові повідомлення тощо), який поширюється з метою дезінформації та дестабілізації об'єкта, для якого він спродукований. Зокрема, О. Батрименко та Д. Неліпа відзначають, що «радикальна відмінність традиційної дезінформації від сучасних фейкових новин полягає в тому, що останні здатні впливати на суб'єктів із залученням, якого ніколи раніше не бачили, і водночас з новою швидкістю завдяки новітнім інформаційним технологіям. Вони не тільки здатні змінити сприйняття реальності суб'єкта, але й здатні впливати на нього аж до того, щоб підштовхнути до спонтанного та масового поширення спотвореної інформації»⁴⁰.

Таким чином, можемо дійти висновків, що держава та засоби масової інформації, як ключові політичні інститути і провідні суб'єкти політичної комунікації, є невід'ємними учасниками сучасного політичного процесу. Останніми роками, на тлі глобальних політичних трансформацій, їхні взаємини набули нової якості, ставши більш складними, багатограними та водночас суперечливими. Зміни, що відбуваються у світі, спричинили переосмислення ролі медіа у відносинах з державою. З одного боку, засоби масової інформації продовжують відігравати роль "четвертої влади", контролюючи дії урядових структур та забезпечуючи громадськість об'єктивною інформацією. З іншого боку, державні органи все частіше прагнуть використовувати медіа як інструмент для просування своїх інтересів та формування громадської думки. Це створює напруження і викликає суперечки щодо меж впливу держави на ЗМІ та збереження незалежності останніх. Така еволюція взаємин відображає ширші тенденції в сучасному світі, де інформаційні війни, пропаганда та маніпуляції стали важливими інструментами політичної боротьби. Відтак, аналіз цих відносин є важливим для розуміння сучасних викликів, з якими стикаються і державні структури, і

⁴⁰ Батрименко О., Неліпа Д. Фейк-нюз у соціальних мережах як маніпулятивний засіб інформаційної війни... С. 87.

медіа, а також для визначення шляхів забезпечення балансу між ними на благо суспільства.

Обґрунтованим виглядає й те, що у воєнний час взаємовідносини й взаємодія інститутів державної влади та медіа об'єктивно носять певним чином авторитарний характер, вище політичне керівництво країни за допомогою пропаганди через контрольовані пресу, телебачення, радіо соціальні мережі роз'яснює народу обґрунтованість прийняття державно-управлінських рішень та нормативно-правових актів, спрямованих на боротьбу із зовнішнім агресором та внутрішніми ворогами народу. Важливим завданням державної інформаційної політики, що реалізується через засоби масової інформації, є обґрунтування, розкриття перед юридичними та фізичними особами необхідності так званих «непопулярних» заходів (підвищення цін на товари та послуги, «заморожування» соціальних виплат чи пенсій на певний строк тощо).

Підсумовуючи огляд дослідницьких підходів, важливо підкреслити, що повний та ефективний аналіз державної політики в інформаційній сфері вимагає уважного врахування специфіки функціонування системи масової комунікації як в цілому, так і безпосередньо засобів масової інформації як її інтегральної частини. Це завдання передбачає використання відповідних методологічних підходів до розгляду інституту мас-медіа. Так, загальноприйнятим є розуміння глибокого зв'язку між засобами масової інформації та політичними процесами в державі. Проте залежно від теоретичних рамок цей зв'язок може бути інтерпретований по-різному. Також важливо виділяти особливі риси не тільки системи масових комунікацій, але і більш загальної системи "ЗМІ – суспільство – влада", що надасть можливість усвідомити взаємодію та вплив інформаційних процесів на соціальні та державні структури і навпаки. Таки системний підхід сприятиме формуванню більш цілісного розуміння ролі взаємодії влади та медіа в сучасному суспільстві. Все це розкриємо в наступних розділах даної роботи.

1.3. Генезис світових підходів до змістовної сутності та форм взаємодії інститутів публічного врядування та засобів масової інформації

У сучасному суспільстві засоби масової інформації посідають визначне місце не лише як джерела новин, але й як інструменти, які формують громадську думку, впливають на весь перебіг соціально-політичних процесів, легітимізують або делегітимізують органи державної влади та становлять собою один з наріжних каменів формування демократичного політичного режиму в країні. Тому для держави в усі часи принципово важливим є формування ефективної взаємодії з мес-медіа в розумінні відстоювання національних інтересів.

Слід визначити, що формат взаємодії інститутів державної влади та мас-медіа багато в чому формується в залежності від того, які саме форми юридично-правової та економічної організації засобів масової інформації домінують в даній країні. У сучасному медійному просторі науковці виділяють чотири основні форми організації засобів масової інформації: тотально-державну, приватну (комерційну), державно-правову та суспільну.

Тотально-державна власність є характерною авторитарним і тоталітарним країнам, де преса є «служницею влади», фактично вбудована в систему державної влади є та інструментом пропаганди і маніпуляції.

Приватні засоби масової інформації, характерні для таких країн, як Сполучені Штати, знаходяться у власності приватних осіб або корпорацій і фінансуються за рахунок рекламних доходів та приватних інвестицій. Їм властива інтенсивна конкуренція за рекламодавців та аудиторію. Основним недоліком цієї системи виступає залежність ЗМІ від інтересів рекламодавців та власників, що може призводити до нехтування суспільними інтересами та етичними стандартами у погоні за прибутком.

Державно-правова форма організації ЗМІ, яка, наприклад, має глибокі традиції у Франції, забезпечує журналістам незалежність від великого приватного капіталу та політичного тиску парламенту і уряду. Однак фінансування ЗМІ з державного бюджету може призвести до втрати їхньої

конкурентоспроможності та використовуватись для впливу влади на зміст інформаційного продукту. Крім того така форма створює проблеми в умовах дефіциту бюджетних ресурсів.

Суспільна організація засобів масової інформації покликана звільнити їх як від державної, так і від приватної залежності. Згідно з цією моделлю, мас-медіа фінансуються в основному за рахунок спеціального податку, що сплачується громадянами, мають права юридичної особи і самоврядування, хоча в цілому контролюються громадськими радами, що складаються з представників найважливіших соціальних груп і організацій. Така модель організації радіо і телебачення переважає в Німеччині, хоча існує також приватне телебачення і радіомовлення. Такі телебачення та радіо називаються «суспільними» й неодноразові спроби створити дієве та авторитетне суспільне телебачення відбувалися в Україні, проте не дали бажаних результатів.

Як зазначає О. І. Гаврада, «жоден з трьох розглянутих вище способів громадської організації засобів масової інформації не є універсальним і позбавленим недоліків. Цілком ймовірно, що найкращим способом гарантування незалежності ЗМІ від вузьких відомчих впливів і злиття з економічною або державною владою є лише на основі поєднання всіх трьох форм з урахуванням особливостей конкретної країни»⁴¹.

Історичні та теоретичні аспекти розвитку державно-владної взаємодії досліджені багатьма науковцями. Одним з перших це зробив шведський дослідник Ерік Багерстам, який у своїй праці "Свобода преси у демократичному суспільстві" зазначив, що вперше у світі 1766 року було враховано думку, яка стала найважливішим конституційним принципом в Швеції та Фінляндії: офіційні документи мають бути доступними для суспільства. Кожен повинен мати можливість контролювати владу і, за деяким виключенням, мати доступ до офіційних документів та протоколів, для чого

⁴¹ Гаврада І. О. Політика органів державної влади щодо ЗМІ в Україні: проблеми взаємодії... С. 66.

органи влади мають надавати таку інформацію громадянам через засоби масової інформації або безпосередньо на їх запит⁴².

Спираючись на принципи демократії, свободи слова та соціальної відповідальності, американські теоретики Фред Зіберт, Уілбур Шрамм і Теодор Петерсон запропонували розглядати пресу як засіб не тільки передачі інформації, але і як механізм контролю влади, що у свою чергу формує відповідальність перед суспільством. З огляду на державний підхід щодо бачення ролі й значення преси у взаємовідносинах з владними інституціями ними було виокремлено чотири основні моделі взаємодії влади та преси: авторитарну, радянську тоталітарну, лібертаріанську та соціально-відповідальну.

Згідно з авторитарною моделлю держава розглядає пресу як інструмент, що виконує функцію підтримки держави, служачи рупором для офіційної влади. Ця концепція заклала фундамент для багатьох національних систем масової інформації й продовжує існувати в більшості авторитарних держав сучасного світу. Окремою гілкою авторитарної було визначено Радянську тоталітарну модель, яка, подібно до класичного авторитаризму, позиціонувала медіа як «служницю партії» та знаряддя державної пропаганди.

Лібертаріанська модель розглядає індивіда не як об'єкт впливу, а як розумного й раціонального громадянина, здатного самостійно розрізняти об'єктивну дійсність та неправдиву інформацію, кращу альтернативу від гіршої. На основі розвитку лібертаріанської моделі автори запропонували модель соціальної відповідальності, яка інтегрує етичні норми у діяльність як держави, так і медіа, запобігаючи маніпуляціям громадською думкою заради політичної чи економічної вигоди. Ця теорія, особливо в США та Великій Британії, демонструє високу ефективність у контексті співпраці між владними структурами та засобами масової інформації⁴³.

⁴² Bagerstam E. Freedom of the press in a democratic society. Trans. from est. Tartu: Vyallingbi, 1992. 91 p.

⁴³ Siebert F. S. Peterson T. and Schramm W. Four Theories of the Press, New York: Books of Libraries Press, 1973. С. 43-44.

Ці ідеї стали основою для подальшого розвитку нормативних і етичних стандартів у сфері взаємодії влади та засобів масової інформації, підкреслюючи роль мас-медіа у підтримці демократичних процесів і забезпеченні прозорості влади. Зокрема відмий американський дослідник Роберт Даль, досліджуючи питання меж і можливостей демократії у праці "Демократія та її критики" визначив серед необхідних умов демократичного управління: свободу вираження поглядів, яка включає критику влади, уряду, режиму, соціально-економічного порядку та владної ідеології, а також альтернативну інформацію. Взаємодія органів влади та мас-медіа будується виключно на рівноправних умовах діалогу, а не тиску чи примусу, Громадяни мають право на пошук альтернативних джерел інформації. Більш того альтернативні джерела інформації є захищені законами⁴⁴.

Бернар Гурне схематично розділяючи функції державного управління на чотири категорії (функції верховної влади; економічні функції; соціальні функції; освітні і культурні функції) відніс питання щодо регламентації аудіовізуальних засобів масової інформації та взаємодії з ними до функції верховної влади⁴⁵.

Основна ідея автора полягає в тому, що у своїй діяльності деякі державні установи реалізують завдання, які тісно пов'язані із здійсненням влади та політикою управління. Це передбачає інформування громадськості з метою надання загального уявлення про цілі та завдання державної діяльності. Гурне зазначає, що для досягнення цієї мети органи державного управління застосовують дві стратегії: по-перше, безпосереднє звернення до громадськості, яке є ефективним лише за наявності достатніх фінансових ресурсів і кваліфікованого персоналу; по-друге, взаємодія через пресу як потужний засіб поширення інформації⁴⁶.

Розвиваючи погляди Гурне щодо функцій держави та засад їх ефективного реалізації професор Каліфорнійського університету в Берклі

⁴⁴ Dahl Robert A. *Democracy and Its Critics*. London: Yale University Press, 2008. С. 341.

⁴⁵ Гурне Б. *Державне управління*. [пер. з фр. В.Шовкун]. Київ: Основи, 1993. С. 21.

⁴⁶ Там само. – с. 78

Мануель Кастельс наголошує, що в сучасних умовах динамічних змін суспільно-політичної дійсності найбільш успішно функціонує лише той державний організм, в нетрях якого інформація циркулює швидко і безперешкодно, а влада формує довірчі й відкриті взаємовідносини з мас-медійним середовищем. Навпаки, та держава, в якій інформаційні канали цілеспрямовано перекриваються, в епоху глобальної інформатизації просто нежиттєздатна⁴⁷.

В тому ж ключі відомий український фахівець сфери публічних комунікацій Г. Почепцов зазначив, що «держава – це комунікація. І суспільство – це теж комунікація. Тому будь-які комунікаційні зміни в свою чергу змінюють і державу, і суспільство. Деякі держави не витримують цих змін. Але ... комунікація все одно буде тягнути держави і суспільство в новий стан»⁴⁸. Аналогічних поглядів дотримується головний консультант Головного департаменту інформаційної політики Адміністрації Президента України, секретар Ради з питань захисту професійної діяльності журналістів та свободи слова О. Є. Бухтатий, який наголошує, що «комунікаційна спрямованість діяльності держави, яка полягає, зокрема й у ефективній взаємодії державних органів з інституціями мас-медіа, має безперервний та, по суті, нескінчений характер. Тому комунікаційну взаємодію влади та ЗМІ слід визнати важливою функцією держави, яка відіграє не менш важливу роль, ніж економічна функція або функція оборони»⁴⁹.

Провідний американський теоретик мас-медіа Деніс Мак-Квейл у праці «Теорія масової комунікації» визначив, що «з одного боку, влада схильна очікувати від ЗМІ громадської комунікації щонайменше мовчазного підтримування ладу. З іншого боку, у плюралістичних суспільствах не існує єдиного панівного ладу, який треба підтримувати, тому медіа мають різні обов'язки, зокрема перед альтернативними соціальними групами та

⁴⁷ Castells Manuel. The Information Age: Economy, Society and Culture. Volume 1: The Rise of the Network Society. London: Blackwell, 2010. С. 42.

⁴⁸ Почепцов Г. Від Facebook'у і гламуру до Wikileaks: медіакомунакації. Київ : Спадщина, 2012. с. 402.

⁴⁹ Бухтатий О. Є. Публічні комунікації демократичної держави : монографія. Дніпро : Журфонд, 2017. С. 41.

субкультурами, а також щодо висвітлення конфліктів і нерівностей у суспільстві»⁵⁰. Більш детально розкриває зазначений посил у прив'язці до демократичних суспільств Кеннет Майноуг, який наголошує, що «політична реальність пролягає через взаємовідносини інститутів держави та мас-медіа і громадянського суспільства, а не через індивідів, які в цих взаємовідносинах перебувають. Внаслідок цього в демократичному суспільстві сфера діяльності уряду має бути обмеженою. Його головною функцією повинен бути захист свободи, підтримання правопорядку, забезпечення дотримання приватних угод та сприяння ринковій конкуренції»⁵¹.

Механізм інформаційно-комунікаційної взаємодії влади та медіа в демократичному суспільстві пропонують автори монографії «Інформаційна демократія» (Рис. 1.1).

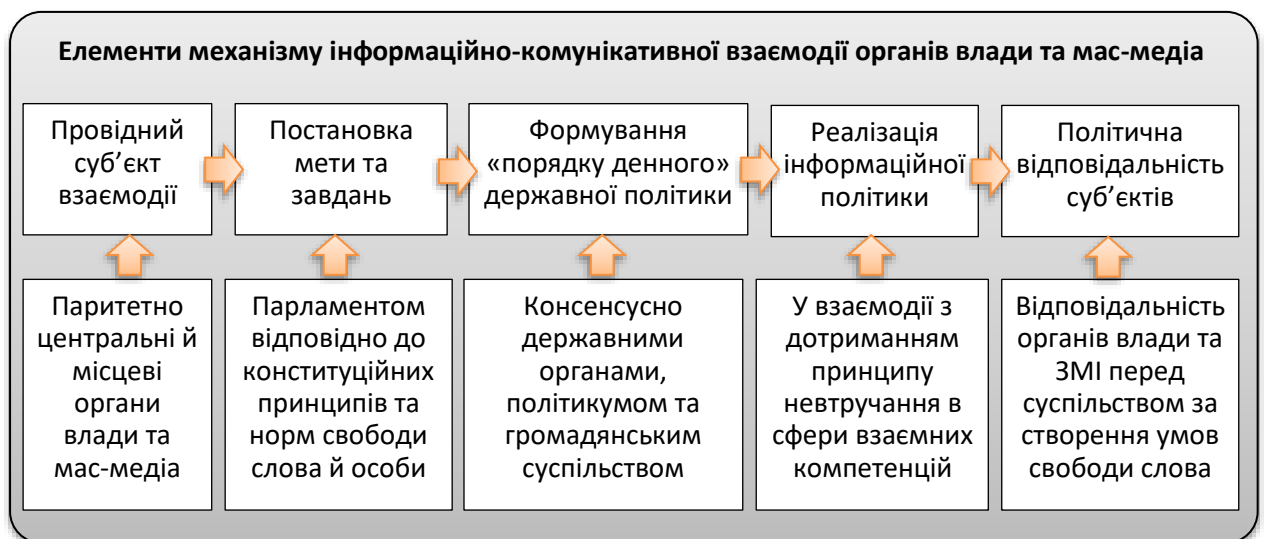


Рис. 1.1. Механізм інформаційно-комунікативної взаємодії органів публічної влади та мас-медіа в демократичному суспільстві

Зокрема, зазначається, що в демократичному суспільстві відсутня всеосяжна ієрархічність взаємодії владних органів, існує суттєве розмежування як функцій, так і відповідних взаємовідносин, місцеві та регіональні органи влади мають високу ступінь автономності та інформаційної

⁵⁰ Мак-Квейл Д. Теорія масової комунікації. [пер. з англ. О. Возьна, Г. Сташків]. Львів : Літопис, 2010. С. 177.

⁵¹ Майноуг К. Анатомія лібералізму. *Лібералізм: антологія*. упор. О. Проценко, В. Лісовий. Київ : Смолоскип, 2002. С. 166.

незалежності. Центральні органи виступають скоріше як координатори, а не головні суб'єкти інформаційно-комунікативної взаємодії»⁵².

У сучасному політичному контексті взаємодія між державною владою та засобами масової інформації може проявлятися у двох основних формах: співпраці та конфлікті. Співпраця передбачає, що держава активно забезпечує засоби масової інформації різносторонньою інформацією про свою діяльність. Медіа, у свою чергу, передають цю інформацію громадськості, функціонуючи як місток між державними структурами та суспільством. Водночас, існує ризик того, що медіа можуть стати інструментом державної пропаганди, формуючи громадську думку в аспектах, вигідних владі, зокрема з метою підвищення короткострокової популярності або ухвалення спірних законодавчих ініціатив. Конфліктна взаємодія виникає, коли засоби масової інформації не погоджуються з діями держави і прагнуть донести до аудиторії альтернативний погляд. Така конфронтація може бути зумовлена прагненням журналістів розкрити справжній стан справ і виявити недоліки в діяльності владних органів, а також політичними уподобаннями власників медіа.

З точки зору автора, баланс між цими формами взаємодії є критично важливим для демократичного суспільства. Оптимальним є ситуація, в якій ЗМІ зберігають незалежність, але залишаються відкритими до співпраці з державою, сприяючи прозорості та відповідальності влади. Така динаміка взаємин може розвивати суспільство, підтримуючи його політичну свідомість та громадянську активність, водночас захищаючи від маніпуляцій.

З урахуванням зазначеного вище та спираючись на доробок українських дослідників О. В. Радченка та С. С. Погорелого можемо запропонувати іншу типологію моделей комунікативної взаємодії влади та мас-медіа, поділяючи їх на моделі: пропагандистського тиску, однобічного впливу, інформаційного маніпулювання, двостороннього інформування зі зворотнім зв'язком та публічного діалогу (Рис. 1.2). При цьому перші три моделі дослідники

⁵² Інформаційно-комунікаційна демократія : монографія. / За наук. ред. С.О. Довгого. Ін-т телекомунікацій і глобального інформаційного простору НАН України. Київ : Вид. СВС Панасенко, 2021. С. 104.

називають владними технологіями прямого та прихованого впливу на людину й громади без врахування справжніх очікувань та бажань суспільства. Під прихованим управлінням людиною (адресатом впливу) автори визначають такий «керівний вплив на неї – керуючого суб'єкта (ініціатора – суб'єкта влади), за якого, з одного боку, істинна мета ініціатора приховується від адресата - суспільства, а з іншого – афішується інша мета (приваблива для адресата)»⁵³.



Рис. 1.2. Типологія моделей комунікативної взаємодії влади та мас-медіа

Таким чином, можемо зробити підсумковий висновок, що у сучасному суспільстві засоби масової інформації виконують ключову роль не лише як джерело новин, але й як потужний інструмент впливу на політичні процеси та формування громадської думки, що обумовлює їх ключову роль у інформаційно-комунікаційній взаємодії держави та суспільства. Взаємодія

⁵³ Радченко О. В., Погорелий С. С. Моделювання інформаційної взаємодії між органами публічної влади та суспільством. *Публічне управління : теорія та практика*. 2012. № 3(11). С. 84.

між медіа та владою може проявлятися через дві основні форми: співпрацю та конфлікт. Співпраця полягає у забезпеченні державою доступу до різносторонньої інформації, що робить ЗМІ посередником між урядом та державними інституціями і громадянським суспільством. Однак, існує ризик перетворення медіа на знаряддя пропаганди, що може загрожувати об'єктивності. Конфліктна взаємодія виникає, коли держава прагне проігнорувати інтереси суспільства та намагається підкорити собі існуючі засоби масової інформації, в той час як ЗМІ висвітлюють недоліки урядів або альтернативні до офіційної точки зору.

Також на становлення реальної незалежності та зростання ролі мас-медійних засобів у суспільстві впливає різноманіття форм організації ЗМІ (приватні, державні, суспільні). Оптимальною є модель, що інтегрує переваги всіх форм, забезпечуючи баланс між незалежністю ЗМІ від владних структур та їх взаємною відповідальністю за формування й здійснення публічного діалогу на засадах рівноправності, відкритості та відстоювання національних інтересів, прав та потреб громадян.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ ВЗАЄМОДІЇ ІНСТИТУЦІЙ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА МАС-МЕДІА В УКРАЇНІ

2.1 Нормативно-правові засади взаємодії органів публічної влади та мас-медіа в Україні

З моменту проголошення незалежності України відбулися значні трансформації у структурі взаємин між державними інституціями та засобами масової інформації. Поява нової парадигми функціонування мас-медіа вимагала впровадження нових правових механізмів, що стали ключовим пріоритетом у державній політиці. Законодавство колишнього СРСР "Про пресу" втратило свою актуальність, адже журналістика в радянський період спиралася на партійні директиви, а не на законодавчі норми, визнані у цивілізованих країнах світу. Принципово нова модель функціонування засобів масової інформації, що суттєво відрізнялася від радянського досвіду, вимагала запровадження якісно нових інституційних та нормативно-правових механізмів, які б надали реальний зміст концепції незалежних мас-медіа.

Саме ці зміни створили підґрунтя для формування демократичного медіапейзажу в Україні, де свобода слова та незалежна преса є основними складовими суспільства, адже тільки за умов наявності чітко визначених правових рамок та гарантій для журналістів можливе забезпечення дійсно незалежного медіа-простору, здатного ефективно реагувати на потреби суспільства та захищати його інтереси.

З початком незалежності в Україні виникла реальна можливість для створення недержавних засобів масової інформації та телерадіоорганізацій. Відомий дослідник українського телебачення І. Мащенко підкреслює, що впродовж 1991-1992 років було зареєстровано близько тисячі недержавних

телерадіокомпаній, редакцій та радіостанцій⁵⁴. Таким чином, державне регулювання взаємодії між владою та новими засобами масової інформації стало одним із пріоритетних напрямів державної політики в інформаційній сфері.

Процес розробки ключових законів, що регламентують діяльність ЗМІ в Україні, розпочався у 1991 році і тривав до 1997 року. Важливо відзначити, що повільний темп прогресу частково пояснюється недостатністю законодавчого забезпечення, яке існувало у 1991 році і не відповідало вимогам демократичної системи. До 1996 року питання політичного регулювання ЗМІ залишалося у тіні численних суперечок щодо розподілу повноважень між трьома гілками влади. Значна частина депутатів, відповідальних за підготовку нормативно-правових актів, витрачала багато часу на адаптацію міжнародного досвіду до українських реалій. Крім того, кількість необхідних законів та інших актів, що потребували свого прийняття, очевидно перевищувала можливості бюрократичної системи. Невирішені конфлікти інтересів та відомчі суперечки серед державних органів, залучених до регулювання інформаційної сфери, також суттєво гальмували законотворчу діяльність, впливаючи на їхнє місце в системі прийняття рішень.

Активна діяльність Верховної Ради щодо розробки інформаційного законодавства розпочалася в жовтні 1991 року, коли була ухвалена постанова, яка зобов'язала Кабінет Міністрів до початку 1992 року сформулювати основні напрямки політики в сфері телебачення та радіомовлення. Першим суттєвим кроком у цьому процесі стало прийняття 2 жовтня 1992 року Закону "Про інформацію"⁵⁵, який закріпив право громадян на доступ до інформації та визначив правові основи інформаційної діяльності.

Паралельно із розробкою цього законодавчого акту, у Верховній Раді тривала робота над прийняттям законів, що регулюють специфічні види засобів масової інформації. Первісні нормативно-правові акти, що стосувалися

⁵⁴ Машенко І. Г. Телебачення України. У 2 т. Т. 2: Телебачення de jure. Київ: Тетра, 2000. С. 14.

⁵⁵ Про інформацію: Закон України № 2657-ХІІ від 2 жовтня 1992 р. в редакції від 27.03.2023 р. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2657-12#Text>

діяльності друкованих ЗМІ, були закріплені Законом "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні", ухваленим 16 листопада 1992 року⁵⁶. У 1993 році був прийнятий окремий закон для аудіовізуальних ЗМІ – Закон «Про телебачення і радіомовлення»⁵⁷, який визначив принципи діяльності телерадіоорганізацій, а також структуру національного телебачення і радіомовлення. У листопаді 1995 року президент підписав розпорядження щодо координації роботи прес-служб державних органів, що стало підґрунтям для створення вертикалі інформаційних структур, однак, за оцінками експертів, це також призвело до певного обмеження свободи інформації, коли доступ до взаємодії з владою надавався не всім ЗМІ, а лише тим, яким влада давала на це дозвіл у вигляді «акредитації». У 1997 році було прийнято Закон України «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення» № 538/97-ВР, яким регламентувалася діяльність цього новоствореного центрального органу влади в сфері регулювання взаємодії влади та мас-медіа⁵⁸.

В Указі Президента України від 9 грудня 2000 р. № 1323 «Про додаткові заходи щодо безперешкодної діяльності засобів масової інформації, подальшого утвердження свободи слова в Україні», було визнано за необхідне здійснити додаткові заходи до усунення обмежень, які перешкоджають зміцненню і розвитку інформаційної галузі, її інфраструктури, надання реальної підтримки діяльності журналістів та забезпечення особливих норм їх захисту. Зокрема, передбачало відповідальність друкованих засобів масової інформації за порушення законодавства України про інформацію⁵⁹.

⁵⁶ Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні. Закон України № 2782-ХІІ від 16 листопада 1992 р. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2782-12#Text>

⁵⁷ Про телебачення і радіомовлення: Закон України № 3759-ХІІ від 21 грудня 1993 р. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3759-12#Text>

⁵⁸ Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення: Закон України № 538/97-ВР від 23 вересня 1997 р. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/538/97-%D0%B2%D1%80#Text>

⁵⁹ Про додаткові заходи щодо безперешкодної діяльності засобів масової інформації, подальшого утвердження свободи слова в Україні: Указ Президента України № 1323/2000 від 09.12.2000 р. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1323/2000#Text>

Україна, окрім національних законодавчих актів, також імплементувала низку міжнародних нормативно-правових документів, які стосуються свободи слова та взаємодії влади й ЗМІ. Цей крок був необхідним у контексті членства України в численних міжнародних організаціях, які вимагають від держави неухильного дотримання встановлених зобов'язань, оскільки саме присутність правових норм міжнародного права в національному законодавстві свідчить про прагнення України інтегруватися в світове та європейське співтовариство. Ці норми регулюють відносини в інформаційній сфері, зокрема свободу висловлення поглядів, адміністративну практику та судову діяльність щодо засобів масової інформації, а також питання компенсації матеріальної та моральної шкоди, завданої публікаціями в мас-медіа. Одним з ключових документів у цій сфері є Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року та ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР 19 жовтня 1973 року⁶⁰.

Завдання внесення змін до вітчизняного інформаційного законодавства з метою його адаптації до стандартів Ради Європи було сформульоване 20 січня 2006 року в Указі Президента України «Про План заходів із виконання зобов'язань та зобов'язань України, що випливають із її членства в Раді Європи». Зокрема, для забезпечення плюралізму у висвітленні процесів та подій, що відбуваються як в Україні, так і за її межами, передбачалося підготувати проекти наступних законодавчих актів (підпункт 12.4 Резолюції ПАРЄ № 1466):

- про внесення змін до окремих законів України, які гарантують прозорість відносин власності стосовно засобів масової інформації;
- про внесення змін до Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» з метою створення рівних умов для діяльності медіа;

⁶⁰ Про ратифікацію Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права: Указ Президії Верховної Ради України № 2148-08 від 19 жовтня 1973 р. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2148-08#Text>

– про обмеження впливу державних органів влади та органів місцевого самоврядування на друковані засоби масової інформації»⁶¹.

Проте, як зазначає авторитетний експерт у галузі засобів масової інформації О. Є. Бухтатий, «з цього переліку лише законопроект „Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прозорості відносин власності стосовно засобів масової інформації” (розроблений Міністерством юстиції України) був розглянутий Верховною Радою України і прийнятий у першому читанні»⁶².

У контексті відповідності національного законодавства вимогам міжнародного права важливе значення має узгодження української правової системи та політичної практики з положеннями Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод⁶³. Ця Конвенція, ухвалена Радою Європи 4 листопада 1950 року, є «одним із основоположних документів, що регулюють питання прав і свобод людини в європейському контексті. Необхідно зазначити, що ратифікація Україною цієї Конвенції була однією з ключових умов для її вступу до Ради Європи. Це підтверджується Висновком Парламентської Асамблеї Ради Європи №190 (1995), який, згідно з дослідженнями, є фактично доповненням до Резолюції Кабінету Міністрів Ради Європи від 19 жовтня 1995 року, що містить запрошення для України стати членом Організації»⁶⁴.

У період з 2000 по 2022 роки не було ухвалено жодного закону, що безпосередньо регулював би діяльність журналістів і медіа. Так було сформовано сучасну нормативно-правову базу щодо взаємодії влади та медіа. В результаті, за роки незалежності в Україні було розроблено ретельне законодавство, яке охоплює правові, економічні та соціальні аспекти

⁶¹ Про План заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що випливають із її членства в Раді Європи: Указ Президента України № 39/2006 від 20.01.2006 р. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/2006#Text>

⁶² Бухтатий О. Є. Публічні комунікації демократичної держави : монографія. Дніпро : Журфонд, 2017. С. 156.

⁶³ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини), ратифікована Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

⁶⁴ Гаврада І. О. Політика органів державної влади щодо ЗМІ в Україні: проблеми взаємодії... С. 133.

функціонування медіа. Основою цієї нормативної бази є Конституція та низка ключових законів, таких як «Про інформацію», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів»⁶⁵ та «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації»⁶⁶. Окрім того, існує значна кількість інших нормативних актів, включаючи Укази Президента, постанови Кабінету Міністрів та Верховної Ради України, розпорядження міністерств і відомств, які, в межах своїх повноважень, встановлюють правові норми функціонування засобів масової інформації. Додатково, на законодавство й практику діяльності мас-медіа суттєво впливають постанови та роз'яснення Верховного Суду України, що стосуються застосування законодавства у справах про захист честі, гідності та ділової репутації фізичних і юридичних осіб, а також рішення Конституційного Суду України та практика розгляду позовів, пов'язаних із інформаційною сферою, судовими органами нижчих інстанцій.

Останнім значущим кроком у сфері взаємодії влади та мас-медіа стало ухвалення Закону «Про медіа» 13 грудня 2022 року, який передбачає розширення кола суб'єктів, що підлягають регулюванню, а також посилення контролю над інформаційним простором⁶⁷. Закон приймався в контексті урахування широкомасштабної агресії путінського режиму проти нашої країни. Військовий стан істотно вплинув на як медіапейзаж, так і на ставлення громадян до медіа. На порядок денний повсталала проблема активної боротьби з дезінформацією та пропагандою в ході розв'язаної проти нас інформаційної війни.

⁶⁵ Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста: Закон України № 540/97-ВР від 23 вересня 1997 р. в редакції від 31.03.2023 р. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80#Text>

⁶⁶ Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації: Закон України № 539/97-ВР від 23.09.1997 р. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/539/97-%D0%B2%D1%80#Text>

⁶⁷ Про медіа: Закон України № 2849-ІХ від 13 грудня 2022 р. в редакції від 11.02.2024 р. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>

Згідно з даними змінами, істотно розширюється коло суб'єктів, що підпадають під регулювання з боку медіарегулятора – Національної ради, в той час як уряд прагне централізувати контроль над інтернетом, здійснюючи блокування певних російських соціальних медіа та засобів масової інформації, акцентуючи увагу на забезпеченні інформаційної безпеки. Законодавчі новели викликали серйозні побоювання в медіа-середовищі, оскільки нові повноваження, надані уряду, ставляться під сумнів у контексті загрози для свободи слова. Критики Закону "Про медіа" вбачають в ньому потенційну загрозу свободі слова, тоді як представники державної влади запевняють, що ці заходи є необхідними для захисту країни в умовах військового конфлікту. Відмічаються й постійні спроби влади контролювати інтернет та зміст повідомлень у соціальних мережах, намагання закрити існуючі месенджери або принаймні, заблокувати окремі канали або окремих дописувачів⁶⁸.

Платформа прав людини надає перелік обґрунтованих вимог Закону України «Про правовий режим воєнного стану»⁶⁹ щодо втручання влади в діяльність ЗМІ та обмеження поширення певної інформації. Так, після початку військової агресії з боку Російської Федерації, ведення журналістами інформаційної діяльності має певні обмеження у вигляді переліку інформації, яку не можна публікувати у відкритому доступі з огляду на вимоги національної безпеки. Зокрема, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» говорить, що військове командування разом із військовими адміністраціям самостійно або через відповідні органи можуть застосовувати заходи правового режиму воєнного стану, зокрема регулювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, роботу постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших

⁶⁸ Незалежність Нацради і блокування сайтів: експерти оцінили загрози свободі слова у законі «Про медіа». *Радіо Свобода*. 12 січня 2023 р. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/zakon-pro-media-plyusy-minusy-zahrozy-eksperty/32219915.html>

⁶⁹ Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII від 12.05.2015 р. в редакції від 27.07.2024 р. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/389-19>

підприємств, установ, організацій і закладів культури та засобів масової інформації»⁷⁰.

Серед інших проблем законодавчого характеру, які наразі в Україні підкреслюють фахівці, слід виділити принцип регулятивної дуальності в медіаполітиці, що реалізується через діяльність Міністерства цифрової трансформації та Національної ради з питань телебачення і радіомовлення. Відмічено, що «регулювання діяльності цих органів є нерівномірним із точки зору галузевих нормативно-правових актів та документів: : так, спрямування та координація професійних контекстних інтеракцій Мінцифри забезпечується крізь призму положень двох нормативно-правових документів, а саме – постанови КМУ № 856 від 19.09.2019 р. «Питання Міністерства цифрової трансформації» та постанови КМУ № 501 «Про внесення змін до Положення про Міністерство цифрової трансформації України», що фактично імплементує та інтегрує компетенційну діяльність Мінцифри відповідно новоствореному Закону України «Про медіа» № 2849-ІХ, в той час як діяльність Нацради регулюється виключно Законом України «Про медіа» № 2849-ІХ (профільний Закон України «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення № 538/97-ВР втратив чинність синхронно із прийняттям вищеназваного нормативно-правового акту)»⁷¹.

Діяльність Національної ради з питань телебачення та радіомовлення, у свою чергу, регулюється та координується положеннями Закону України «Про медіа» № 2849-ІХ, який визначає її компетенцію в сфері нагляду та контролю за медіа (п. 33. ч. 1 ст. 1 зазначеного Закону)⁷². Однак Національна рада отримала повноваження, які перевищують її встановлену компетенцію, що суперечить конституційним нормам. Наприклад, не будучи судовою гілкою влади Нацрада отримала повноваження без рішення суду закривати будь-який

⁷⁰ Перелік інформації, яку не можна публікувати ЗМІ. *Платформа прав людини*. 29 березня 2022 р. URL : <https://ppl.org.ua/perelik-informaci%D1%97-yaku-ne-mozhna-publikuvati-zmi.html>

⁷¹ Непомнящий О. М., Марченко Р. В. Проблемні та інституційно непослідовні механізми державного управління процесами взаємодії органів влади та ЗМІ. *Суспільство та національні інтереси*. 2024. № 1. С. 313.

⁷² Про медіа: Закон України № 2849-ІХ від 13 грудня 2022 р. в редакції від 11.02.2024 р.

засіб масової інформації. Тому незважаючи на потребу захисту національних інтересів в умовах військового конфлікту, реалізація нових повноважень Нацради та уряду відповідно до зазначеного закону викликає питання про баланс між безпекою та свободою слова.

Таким чином, можемо зробити висновок, що українське законодавство у сфері мас-медіа пройшло складний і разом із тим динамічний шлях еволюції та від самого початку свого регулювання було націлене на закріпленні основ та принципів вільної діяльності ЗМІ.

Поряд із цим має місце наявність численних правових підстав для її обмеження. Переважна їх більшість спрямована на досягнення т. зв. позитивних цілей, як-от: охорона недоторканності приватного життя, захист прав і свобод людини, захист суспільної моралі тощо. Однак викликає занепокоєння можливість використання цих підстав для довільного обмеження свободи слова, боротьби із “нелояльними” мас-медіа. Здійснення таких вчинків не повинно бути визначальною характеристикою діяльності державних структур у інформаційній сфері, однак практика відносин владних органів та їхніх посадових осіб із мас-медіа свідчить про зовсім протилежне.

Перспективи подальшого розвитку політико-правових основ діяльності мас-медіа в Україні вбачаються нами не тільки і не стільки в удосконаленні чинних нормативно-правових документів, скільки у привнесенні в практику їхнього виконання та закріплення в ній елементів законності й послідовності, а також у відмові від принципів політичної доцільності та державного контролю над інформаційним простором. В цілому сучасна нормативно-правова база потребує подальшої адаптації та вдосконалення для створення ефективного і справедливого медіапейзажу в Україні, здатного не лише захищати свободу слова, але й ефективно реагувати на нові виклики.

2.2 Публічна комунікація та державна інформаційна політика України

Всесвітньо відомою є крилата фраза «той, хто володіє інформацією, володіє світом», яку одні приписують відомому банкіру Натану Ротшильду, а інші – не менш відомому політику Уїнстону Черчиллю⁷³. Особливе значення ця фраза набуває на сучасному етапі розвитку людства, коли інформація набула статусу головного ресурсу та рушійної сили цивілізаційного поступу, а саме сучасне суспільство отримало назву інформаційного. Так, процеси державного й політичного управління в першій чверті XXI століття характеризуються новими тенденціями, що є типовими для інформаційного суспільства. Насамперед, в умовах формування інформаційного суспільства засоби масової інформації, як центральний елемент національного інформаційного простору, відіграють ключову роль у формуванні політичних поглядів і переконань громадян, їх ставлення до держави та державного курсу, готовності підтримувати необхідні соціально-політичні реформи.

З огляду на це, постає важливе завдання забезпечення ефективного інформаційного супроводу державної політики, що передбачає оптимальне використання масових комунікацій як основних каналів поширення стратегічно важливої інформації, що реалізують функцію поширення інформаційних повідомлень, використовуючи сучасні технічні засоби. У зазначеному контексті важливо, щоб держава враховувала змінність технологічного ландшафту і могла адаптувати свої стратегії комунікації до нових умов. Це може включати як впровадження новітніх технологій і платформ, так і розвиток аналітичних підходів до оцінки впливу інформаційних потоків на суспільство.

Проголошений Україною курс на європейську інтеграцію вимагає від держави і суспільства перегляду основних принципів та методів реалізації державної політики у ключових сферах суспільних відносин, зокрема й

⁷³ Соснін О. Той, хто володіє інформацією, володіє світом. *Лексінформ*. 14.06.2023. URL : <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/toj-hto-volodiye-informatsiyeyu-volodiye-svitom/>

державної інформаційної політики в частині взаємовідносин та взаємодії із мас-медіа, оскільки відомо, що саме «засоби масової інформації є «інформаційним полем, в якому створюється образ влади»⁷⁴. Таким чином, ефективна модель взаємодії важлива як для ЗМІ, так і для влади як ефективний інструмент легітимації органів публічного управління та адміністрування, консолідації суспільства навколо визначеного державного курсу та зменшення соціальної конфліктності.

Засоби масової інформації виступають одним з ключових соціальних інститутів, які реалізують численні функції, забезпечуючи взаємодію між суспільством і владою. Виконуючи роль «четвертої влади», медіа володіють потенціалом впливу на державну інформаційну політику, зокрема в Україні. Таким чином, оптимальне функціонування ЗМІ в демократичній державі полягає в балансі між незалежністю інформаційних інститутів і відповідальністю держави за збереження їхньої свободи, що сприяє зміцненню довіри та співпраці у суспільстві. Це підкреслює важливість прозорих механізмів регулювання, які мінімізують ризики волюнтаристського підходу з боку державних структур, водночас підтримуючи стійкий розвиток інформаційного простору.

В демократичних державах діяльність ЗМІ регулюється на основі нормативно-правових, інституційних та фінансово-економічних гарантій незалежності. Існують також чіткі механізми обмеження їх втручання в приватне життя та захисту конфіденційної інформації. Законодавча база надає ЗМІ захищений простір для діяльності, хоча можливі спроби державного втручання. В цілому рівень розвитку інституту засобів масової інформації залишається одним з найточніших індикаторів «здоров'я демократії» у сучасному суспільстві, зокрема в аспекті взаємовідносин мас-медіа та органів державної влади в умовах демократичного державотворення. Такої ж точки зору дотримується Пауел Дж. Бінгем, який вважає, що у сучасному світі повноцінній демократії притаманні наступні характеристики – вільна та

⁷⁴ Україна медійна : на порозі інформаційної революції... С. 33.

критична преса, доступ до електронних засобів масової інформації, свобода пересування та залучення до політичної діяльності, свобода від упередженого судового переслідування⁷⁵.

Оскільки за визначенням А. Костирьова «ефективне соціальне управління всіх галузей суспільного життя неможливе без налагодженої взаємодії відповідних керівних інстанцій із засобами масової інформації. Співпраця з ними є фактором оптимізації соціального управління»⁷⁶, для держави, яка відіграє центральну роль у політичній системі, завданням є формування ефективної інформаційної політики, що задовольняє інтереси суспільства. Це вимагає розробки комплексної парадигми, яка враховуватиме як потреби суспільства, так і можливості державного регулювання. Інформаційна політика, під якою розуміється сукупність основних напрямів і способів діяльності держави по одержанню, використанню, поширенню та зберіганню інформації, має стати інструментом підтримки громадянського суспільства, забезпечуючи не тільки діалог, але й партнерство між державою та її громадянами.

Як зазначає С. Приліпко «реалізація державної політики полягає у цілеспрямованому курсі дій органів публічної влади з використанням сукупності механізмів, інструментів, важелів і способів для створення, забезпечення, функціонування та розвитку сервісної держави. Забезпечення інформаційної відкритості та прозорості діяльності органів публічної влади є одним із важливих напрямів державної політики. Відкритість влади не є ціллю, але певним інструментом для забезпечення зворотного зв'язку та підтримки від громадян. В умовах розвиненого суспільства влада сама зацікавлена у наявності такого зворотного зв'язку у формі довіри та підтримки громадянами обраного курсу»⁷⁷.

⁷⁵ Бінгем Пауел Дж. Сучасні демократичні країни. Участь у політичному житті, стабільність і насильство. [пер. з англ. О.В.Христенко, В.К. Горбатюка]. Харків : Каравела, 2004. С. 180.

⁷⁶Костирев А. Г. Роль засобів масової інформації в процесі демократичного розвитку суспільства : автореф. дис ... канд. політ. наук: 23.00.02. Київ : Б.в., 2003. 17 с.

⁷⁷ Приліпко С. Нормативно-правові засади інформаційної відкритості та комунікаційної взаємодії органів публічної влади з громадськістю. *Науковий вісник: Державне управління*. 2020. № 4(6). С. 233,241.

Відтак, ефективна інтеграція медіа-ресурсів у структуру державної інформаційної політики сприятиме поглибленню взаємодії з громадянами та підвищенню обізнаності населення щодо ключових політичних питань. Однією з ключових складових цих процесів є взаємодія між державними органами та засобами масової інформації, що має вирішальний вплив на їхній перебіг та напрям. При цьому під поняттям взаємодії владних органів зі ЗМІ розуміють «постійні взаємозв'язки», що об'єктивно існують між ними, обумовлені загальними цілями, які досягаються в процесі взаємовпливу та взаємного використання можливостей зазначених систем для досягнення як загальних, так і власних цілей»⁷⁸. Така взаємодія розглядається як потенційна можливість самовдосконалення й саморозвитку системи управління й саме від цієї взаємодії залежать як сутність, так і методи реалізації державної інформаційної політики. В умовах сучасності державна влада прагне активно співпрацювати з мас-медіа для просування своїх основних постулатів та наративів.

Варто зазначити, що у сфері інформаційної політики основними суб'єктами виступають органи державної влади різних рівнів, засоби масової інформації, громадські організації, а також інституції, що займаються регулюванням і наглядом за інформаційною сферою. Кожен з цих суб'єктів виконує специфічні функції в межах своєї компетенції, що забезпечує всебічний підхід до управління інформаційними потоками та підтримки національної інформаційної безпеки. Зокрема, до таких органів відносяться:

– Міністерство культури та інформаційної політики України, яке є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері медіа, інформаційній та видавничій сфері, до компетенцій якого відноситься формування та реалізація державної політики у сфері культури та захисту інформаційного простору. Міністерство також координує дії, пов'язані з

⁷⁸ Вербицький П. Взаємодія органів державної влади і мас-медіа як категорія науки про соціальні комунікації... С. 22.

інформаційною безпекою, та формує нормативно-правову базу для розвитку засобів масової інформації, розробляє стратегію інформаційної політики, здійснює контроль за медіа, співпрацює з міжнародними організаціями у сфері інформаційної безпеки⁷⁹.

– Державний комітет телебачення і радіомовлення України (Держкомтелерадіо), що є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра культури та інформаційної політики. Держкомтелерадіо є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що бере участь у забезпеченні формування та реалізує державну політику у сфері медіа, інформаційній та видавничій сфері, здійснює управління у сфері телебачення і радіомовлення, захисту інформаційної незалежності, надає ліцензії на мовлення, здійснює моніторинг змісту телерадіопрограм, контролює дотримання законодавства у сфері інформації⁸⁰.

– Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, що є конституційним, постійно діючим колегіальним органом, метою діяльності якого є нагляд за дотриманням законів України у сфері телерадіомовлення, а також здійснення регуляторних повноважень, передбачених цими законами. До компетенцій Нацради входить регулювання діяльності у сфері телебачення та радіомовлення, забезпечення дотримання законодавства про інформаційну діяльність. На сучасному етапі головними цілями діяльності Нацради визначено: захист інформаційного простору України від зовнішньої агресії; розвиток мовлення на території проведення воєнних дій, прикордонних територіях півдня України і на Автономну Республіку Крим; сприяння ефективній та сталій конкуренції на ринку, створення умов щодо недопущення усунення, обмеження чи спотворення конкуренції у телерадіоінформаційному просторі; сприяння становленню суспільного мовлення; представлення і

⁷⁹ Міністерство культури та інформаційної політики України (МКІП). URL : <https://mcip.gov.ua/proministerstvo/>

⁸⁰ Державний комітет телебачення і радіомовлення України (Держкомтелерадіо). URL : <https://comin.gov.ua/>

відстоювання інтересів та позиції України у сфері телебачення і радіомовлення на міжнародному рівні⁸¹.

– Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України як спеціалізований центральний орган виконавчої влади в галузі спеціального зв'язку та захисту інформації, який є суб'єктом сектору оборони і безпеки, основним суб'єктом національної системи кібербезпеки, що здійснює контроль за безпекою державних комунікаційних систем з метою захисту державних інформаційних ресурсів, координує діяльності суб'єктів забезпечення кібербезпеки в галузі кіберзахисту та розробляє стандарти захисту інформації⁸².

Ці органи мають визначальні ролі у врегулюванні інформаційних потоків, захисті від деструктивного контенту та підтримці свободи слова в Україні. Важливо, щоб їх діяльність була ефективною та відповідала міжнародним стандартам, аби суспільство залишалось інформованим та захищеним. Ефективна координація між цими установами є критичною для забезпечення цілісної та злагодженої інформаційної політики, що відповідає національним інтересам та демократичним цінностям.

На наш погляд, роль інституту мас-медіа як суб'єкта інформаційній політиці держави є двоїстою. З одного боку, медіа можуть бути активними провідниками державної політики, впливаючи на формування громадської думки. З іншого боку, значний контроль з боку держави може призвести до зниження об'єктивності й різноманітності представлених точок зору. Оптимальною є ситуація, коли держава забезпечує рамки для вільної журналістики, яка, залишаючись незалежною, може ефективно виконувати свою роль в інформуванні суспільства. Виважена інформаційна політика, що враховує баланс між регулюванням та свободою медіа, є критично важливою для розвитку демократичного суспільства. Крім того, у демократичному науковому дискурсі особлива увага приділяється тому, що відкритість

⁸¹ Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. URL : <https://webportal.nrada.gov.ua/pro-natsionalnu-radu/>

⁸² Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. URL : <https://cip.gov.ua/ua>

державної влади та об'єктивність преси є важливими чинниками демократизації політичного процесу та забезпечення високих темпів демократичних перетворень. Відносини між державою та засобами масової інформації в Україні будуються на основі цієї тези, проте часто мають суперечливий характер. Держава все ще розглядає інформаційну політику як один із основних інструментів управління, прагнучи перетворити ЗМІ на своїх «помічників» або навіть на інструмент державної пропаганди. Для засобів масової інформації така ситуація є двозначною: з одного боку, державна влада виступає як природний партнер, а з іншого – як серйозний конкурент в інформаційному полі. Цей конфлікт інтересів ускладнює формування громадянського суспільства та ефективний соціально-політичний розвиток у мирний час. Крім того, події останніх років, зокрема російська агресія, продемонстрували обмеженість цього підходу в умовах воєнного стану та його неспроможність ефективно вирішувати державні завдання.

Принциповою важливістю та складністю процесів формування та реалізації ефективної державної інформаційно-комунікативної політики в Україні є той факт, що політичний процес в Україні останніми роками являє собою широку палітру як цілеспрямованих, так і стихійних політичних взаємодій різних суб'єктів суспільно-політичних відносин з дуже різними, подекуди антагоністичними поглядами й цінностями. Наслідки таких взаємодій досить суперечливі і неоднозначно оцінюються різними політичними учасниками, а що важливіше – ці суперечливі погляди просуваються в медійному просторі зазначеними політичними акторами через належні їм засоби масової комунікації, та «армії ботів». Кожне з таких медіа має індивідуальні джерела фінансування, певні території мовлення, сформовані на угоду власникам політичні позиції, як транслює в національному інформаційному просторі на все суспільство що, своєю чергою, суттєво впливає на формування інформаційного порядку денного.

Так, найбільш значними й впливовими в сучасному інформаційному просторі України є три групи мас-медіа.

Першу складають засоби масової інформації країни, сгруповані у «єдиний телемарафон» та які діють у чіткій підпорядкованості законам воєнного часу й Офісу Президента України. Сюди увійшли, зокрема телеканали та інформаційні агентства, що раніше належали Ігорю Коломойському (1+1, 2+2, «Тет», УНІАН, Главред тощо), а також медіа, які належить Віктору Пінчуку (ICTV, ICTV Ukraine, СТБ, "Новий канал", "Оце ТБ", М1 та М2). Ці мас-медіа представляють свою основну мету не тільки в інформуванні населення, а й у формуванні громадської думки, поглядів, переконань, принципів і стереотипів у форматі, визначеному державою.

Другу групу представляють не такі чисельні, але доволі впливові мас-медіа, власниками яких є іноземні респонденти (наприклад медіа-імперія Томаша Фіали в Україні, до якої входять такі авторитетні видання як «Українська правда», «НВ» (раніше «Новое время»), видань «Мінфін» і «Finance.ua.»), або функціонування яких відбувається, переважно за рахунок іноземних грантів (це в основному активна мережева присутність різного роду громадських активістів, блогерів тощо). Дані медіа відстоюють інтереси закордонних власників, проте з уваги, що власниками є представники наших союзників і партнерів, є на надія, що багато в чому інтереси цих партнерів в інформаційному полі значною мірою співпадатимуть з національними інтересами України. З цією групою засобів масової інформації у нашої влади складаються особливі стосунки та особливі умови взаємодії, про що свідчить, наприклад, той факт, що Кабінет Міністрів України включив до числа «критично важливих для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період» та надав бронювання від призова громадським активістам неурядових організацій, що фінансуються міжнародними партнерами на рівні постанови КМУ⁸³.

⁸³ Деякі питання бронювання військовозобов'язаних під час воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України № 650 від 05 червня 2024 р. *Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-broniuvannia-viiskovozoboviazanykh-pid-chas-voiennoho-stanu-i050624-650>

Третю групу складає несистемна опозиція – це, в першу чергу, медіагрупа Петра Порошенка та активна медійна присутність в інформаційному просторі активістів пов'язаної з ним політичної партії «Європейська солідарність». Так, П. Порошенко офіційно вже не володіє такими телеканалами як «П'ятий» та «Прямий», але які очевидно відстоюють інтереси п'ятого Президента України та контролюються ним⁸⁴. Ці медіа активно критикують діючу владу, звинувачуючи їх в корупції та управлінській неспроможності, що негативно впливає на легітимність державної влади в очах українського суспільства.

Раніше існували й інші, наприклад заборонені на законодавчому рівні проросійські медіа Медведчука ("112 Україна", ZIK та NewsOne), групи Фартш-Льовочкін ("Інтер", "Кіно-ТБ", "Enter-фільм", "Музика-ТБ", "Піксель", K1, K2, "Мега", НТН та Zoom), або доволі впливовий медіа холдинг Рената Ахметова ("Україна 24", "НЛО TV", "Індиго TV", "Футбол 1", "Футбол 2" та "Футбол 3")⁸⁵, нематеріальні активи якого невдовзі після початку війни донецький олігарх передав державі.

Таким чином, можна зробити висновок, що українські мас-медіа виступають важливими акторами державної інформаційної політики. Вони відіграють значну роль у формуванні суспільних позицій і підтримці певних точок зору через встановлення інформаційного порядку денного. Водночас, процес встановлення комунікаційної взаємодії між владою та медіа є складним за своєю природою через відмінність у меті, завданнях і наслідках, які ставлять різні політичні актори. Складність цього діалогу суттєво зростає під час проведення реформ, часто непопулярних, а також в часи війни та попри це партнерський діалог влади й мас-медіа залишається безальтернативним шляхом подальшої відбудови та європейської інтеграції української держави.

⁸⁴ Лещенко С. Інформаційна зброя: які медіа контролює Порошенко. *24 канал*. 13 травня 2019 р. URL : https://24tv.ua/informatsiyua_zbroya_yaki_media_kontrolyuye_poroshenko_n1152401

⁸⁵ Кому належать українські ЗМІ: докладний аналіз. *Парламент.UA*. 9 лютого 2021 р. URL : <https://parlament.ua/article/komu-nalezhat-ukrainski-zmi-dokladnij-analiz/>

РОЗДІЛ 3

ВЗАЄМОДІЯ ВЛАДИ ТА МЕДІА В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ: СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

3.1 Використання мас-медіа як інструменту інформаційної війни проти України

Протягом тривалого періоду український інформаційний простір функціонував під впливом мовної, комерційної, ментальної та культурної залежності від інформаційної політики Російської Федерації та деяких українських проросійських олігархічних груп. Це призвело до поширення антиукраїнських наративів, у суспільстві досі транслюються ідеї про доцільність і, навіть, обґрунтовану необхідність двомовності комунікаційного простору України. Ще на початку 2014 року після перемоги Революції Гідності та особливо після анексії Криму Росією українська державна зіткнулася з новим типом загроз, що проявлялися в масовому та неконтрольованому поширенні програм російських телеканалів, які відзначалися явним пропагандистським змістом та нехтували міжнародними журналістськими стандартами.

Саме в цей час розпочалася фактична інформаційна війна путінського тоталітарного режиму проти незалежної України. Ця війна має на меті низку стратегічних цілей. Перш за все, вона намагається дестабілізувати внутрішню політичну ситуацію в Україні через активне поширення дезінформації та пропаганди, що підриває довіру громадян до їх власного уряду та знижує моральний дух як у цивільного населення, так і серед військових. Крім того, ставиться завдання обґрунтування підриву територіальної цілісності, розколу суспільства та створення на нашій території квазі-держави під пануванням Кремля. Водночас на міжнародній арені російська інформаційна агресія орієнтована на формування негативного образу України, що ускладнює

дипломатичну підтримку та військово-економічну допомогу від західних країн. Виправдання власних агресивних дій шляхом перекручування історичних фактів також є важливим аспектом російської інформаційної стратегії, яка має на меті легітимізувати агресію в очах російського суспільства та на міжнародному рівні.

Як зазначає Ю. А. Данько, «інформація стала однією зі складових російської агресії проти України, що дозволяє говорити про наявність інформаційної війни між Україною та РФ. Йдеться про активне поширення негативної (часто неправдивої або викривленої) інформації про Україну з метою дискредитації нашої держави на світовій арені, пропаганда російських цінностей серед українського населення для маніпулювання громадською думкою, створення хаосу та дезінформації, залучення підтримки з боку внутрішніх і зовнішніх гравців»⁸⁶.

А. Пащенко зазначає, що «інформаційна війна, як міждержавне військове протиборство, здійснюється переважно або виключно шляхом програмно-технічної, радіоелектронної та фізичної поразки військової та громадянської інформаційної інфраструктури держави-противника, дезорганізації його систем державного та військового управління, дезорієнтації військово-політичного керівництва, надання керуючого інформаційно-психологічного впливу на особовий склад армії та громадянське населення, як держави-противника, так і його союзників та сусідніх держав, при одночасному захисті власних аналогічних об'єктів»⁸⁷.

Отже, Інформаційна війна передбачає використання інформації як стратегічного ресурсу для досягнення політичних та військових цілей. Вона включає в себе дії, спрямовані на використання інформаційних і комунікаційних технологій для поширення та маніпулювання інформацією з метою впливу на суспільну думку, дискредитації урядів, дестабілізації

⁸⁶ Данько Ю. А. Соціальні мережі як інструмент інформаційної війни РФ проти України: особливості та механізми протидії... С. 55-56.

⁸⁷ Пащенко А. Методи та складові сучасної інформаційної війни, вивчення її впливу на свідомість та поведінку людей... С. 85.

внутрішніх систем політичного управління та підриву морального духу супротивника. Варто додати, що інформаційна війна не має меж, вона розгортається як в національному, так і в глобальному інформаційному просторі, чому сприяє мережа інтернет та багаточисельні месенджери й комунікаційні майданчики інформаційно-комунікативної взаємодії в мережі. Саме ця мережа й медіа-суб'єкти в ній сьогодні є головним джерелом за твердженням В. Лизанчук: "медіа-сфера – це засіб «народження і тиражування певних меседжів у суспільній свідомості. Тому саме зараз йдеться не лише про безпеку, а про територіальну цілісність України, адже давати слово тим, хто розриває її на частини – безвідповідально, аморально. Україна зіткнулася з найпотужнішою у світі російською маніпулятивною пропагандистською машиною⁸⁸".

Потужність російської пропагандистської машини окреслила Н. Колотій у статті для газети «Дзеркало тижня», де зазначається, що «у 2015 році Російська Федерація посідала перше місце у світі за державними витратами на пропаганду. Сумарна державна підтримка проурядових ЗМІ в Росії сягнула 48,65 млрд рублів на рік (1,6 млрд дол.) У багатьох «ВИШах» Росії для студентів ведуться курси з інформаційної, психологічної безпеки, кібербезпеки тощо»⁸⁹.

Для досягнення своїх загарбницьких цілей Росія використовує широкий спектр механізмів, форм та засобів використання «інформаційної зброї». Основними серед них є контрольовані державою засоби масової інформації, які транслюють пропагандистські повідомлення та відкриту дезінформацію, які виправдовують та підтримують офіційну політику Кремля. Крім традиційних ЗМІ, суттєву роль відіграють соціальні медіа, де за допомогою ботів та тролів поширюються фальшиві новини і викривлені факти, спрямовані на створення хаосу і недовіри серед українського населення. Для

⁸⁸ Лизанчук В. Інформаційна безпека України: теорія та практика. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. С. 650.

⁸⁹ Колотій Н. Україна мусить терміново змінити концепцію інформаційної безпеки – думка. URL : https://dt.ua/UKRAINE/ukrayina-musit-terminovo-zminiti-koncepciyu-informaciynoi-bezpeki-dumka-216245_.html

посилення свого впливу Росія також активно задіює кібератаки на українські інформаційні системи, прагнучи дестабілізувати критичну інфраструктуру та здобути конфіденційну інформацію, яка може бути використана у військових та політичних цілях.

Перед українським суспільством і державними органами, що відповідають за інформаційну безпеку, постало складне завдання: як захистити національний інформаційний простір від пропагандистського контенту ворога. Вже у квітні 2014 року Рада Національної безпеки і оборони України ухвалила документ, в якому зазначила, що «останнім часом Російська Федерація поширює недостовірну, неповну, упереджену інформацію про Україну, через що намагається маніпулювати суспільною свідомістю в Україні та за її межами»⁹⁰. Синхронізовано з РНБО Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення того ж року звернулася до суду щодо припинення трансляції іноземних програм, виробником яких є Російська Федерація, зокрема "Первый канал. Всемирная сеть" (ОАО "Первый канал"), "РТР – Планета", "Российский информационный канал "Россия – 24" (ВГТРК "Всероссийская государственная телевизионная и радиовещательная компания"), "НТВ Мир" (ОАО "Телекомпания НТВ"), "ТВ Центр – International" (ОАО "ТВ Центр"), "РосБизнесКонсалтинг – ТВ (РБК–ТВ)". Наслідком такого звернення стало ухвалення Київським окружним адміністративним судом рішення, згідно з яким в Україні призупинено ретрансляцію російських каналів: "Первый канал. Всемирная сеть", "РТР-Планета", "Россия-24", "НТВ-Мир" на час розгляду відповідного позову Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення⁹¹. Згодом було заборонено також усі проросійські ЗМІ, що діяли на території України та мали тут свою акредитацію.

⁹⁰ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2014 року "Про заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України". Указ Президента України від 1 травня 2014 року № 449. *Офіційний вісник Президента України*. 2014. № 16. ст. 982.

⁹¹ Суд постановив призупинити трансляцію 4-х російських каналів в Україні. URL : http://www.bbc.co.uk/ukrainian/news_in_brief/2014/03/140325_hk_russia_tv.shtml

Особливо загострилася інформаційна війна після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році, коли інтенсивність та характер російських інформаційних атак суттєво змінилися. Вони стали більш агресивними та технологічно просунутими. Російська пропаганда активно використовує історичні та культурні аргументи для виправдання своїх дій, звертаючи увагу на теми, критичні для української ідентичності, такі як мовне питання та історична спадщина. Серед основних інструментів інформаційної війни, які нині використовує проти України російська пропагандистська машина, Н. Воробець називає пропаганду, дезінформацію, фейки, перекручення, маніпуляції, провокації, що поширюються через російські та проросійські ЗМІ, соціальні мережі, інтернет-тролів, ботів, хакерів тощо. Ці засоби мають на меті деморалізувати, дезорієнтувати, дезорганізувати, дискредитувати, розділити українське суспільство, сіяти сумніви, страх, ненависть, апатію, паніку тощо⁹².

Слід звернути увагу, що значна кількість експертів відзначає, що однією з найбільш використовуваних росіянами форм інформаційної війни є так звані «фейкові новини», або попросту «фейки» (від англ. «fake» – брехня, фальш). Зокрема, О. Батрименко, Д. Неліпа небезпідставно вважають, що «феномен «виробництва» фейкових новин сьогодні можна вважати справжньою надзвичайною ситуацією. У всьому світі існують тисячі веб-сайтів, які мають своєю редакційною метою – а часто й єдиною причиною існування – саме створення фейкових новин. Найбільш загрозливою особливістю фейк-ньюз є те, що в їх основі найчастіше подають реальні факти, але у спотвореному вигляді, явно орієнтовані на підтримку упереджених тез і, перш за все, з наміром викликати у читача (користувач, виборець тощо) негативні емоції та почуття, що можуть призвести до морального пригнічення та психологічної розгубленості». На думку науковців Київського національного університету імені Тараса Шевченка, «радикальна відмінність традиційної дезінформації

⁹² Воробець Н. Інформаційна війна Росії проти України: динаміка впливу на суспільну свідомість і виклики для національного становлення... С. 22.

від сучасних фейкових новин полягає в тому, що останні здатні впливати на суб'єктів із залученням, якого ніколи раніше не бачили, і водночас з новою швидкістю завдяки новітнім інформаційним технологіям. Вони не тільки здатні змінити сприйняття реальності суб'єкта, але й здатні впливати на нього аж до того, щоб підштовхнути до спонтанного та масового поширення спотвореної інформації»⁹³.

В цілому вплив російської інформаційної війни на українське суспільство та міжнародне співтовариство можна спостерігати на кількох рівнях, насамперед:

– *Дезінформація та пропаганда*: російські ЗМІ та пропагандистські канали поширюють фейкові новини та нав'язують наративи, що дискредитують українську владу. Це підриває громадську довіру, знижуючи моральний дух, породжує сумніви щодо легітимності дій уряду та Збройних сил України. Виникає внутрішня напруга в суспільстві через відмінності у сприйнятті реальності.

– *Історичні та культурні маніпуляції*: використання історичних та культурних тем для розділення українського суспільства, включаючи мовні питання та інші аспекти національної ідентичності. Це створює конфлікт між етнічними та культурними групами України.

– *Соціальні медіа*: присутність російських тролів та ботів у соціальних мережах посилює дезінформацію, поширюючи паніку та створюючи враження дестабілізації. Така активність призводить до наростання соціальної напруженості та посилення політичної поляризації.

– *Вплив на міжнародне співтовариство*: формування через лобістів вигідної для РФ міжнародної думки й поширення на міжнародній арені пропагандистських наративів націлені на те, щоб звести нанівець підтримку України, створюючи враження про законність дій Росії. Це досягається через

⁹³ Батрименко О., Неліпа Д. Фейк-ньюз у соціальних мережах як маніпулятивний засіб інформаційної війни... С. 87.

використання російськомовних міжнародних медіа та підтримку прокремлівських лідерів думок.

– *Спроби розколу серед союзників України*: дезінформація може розхитувати єдність серед західних союзників України. Поширення недостовірних даних та фейків спроможне викликати сумніви у країнах, які підтримують санкції проти Росії або надають допомогу Україні.

– *Кібербезпека та втручання*: російські хакери активно атакують не лише українські інфраструктури, але й ті, що належать партнерам України.

Варто наголосити, що фактично одразу після початку широкомасштабної агресії встановилася спільна й тісна взаємодія української влади та вітчизняних мас-медіа, яка з одного боку, інституціоналізувалася у вигляді пулу «Єдиного телемарафону», де пліч-о-пліч почати боротися з інформаційними загрозами провідні українські журналісти та спічрайтери Офісу Президента, а з іншого боку, значна кількість українських незалежних медіа та журналістів активно включилися в боротьбу за інформаційну незалежність та відіграли важливу роль у розкритті ворожої пропаганди. Вони проводили розслідування, факт-чеки й аналізи дезінформації, що допомагало розкрити брехню, яка широко поширювалася російськими медіа. Мас-медіа стали важливими інструментами в інформаційній боротьбі й розкритті пропаганди⁹⁴. Таку точку зору відстоює й Е. В. Волотко, яка фіксує в нових умовах війни «зміну парадигми взаємовідносин органів державної влади та засобів масової інформації, що є нерозривно пов'язаною з проблемами, які актуалізуються сьогодні, насамперед тих, які стосуються державного суверенітету в інформаційній сфері»⁹⁵.

У тісній взаємодії з органами державної влади активно протидіють інформаційній агресії Росії та відіграють важливу роль у захисті та зміцненні інформаційного простору країни численні українські медіа, насамперед це:

⁹⁴ Dvorovyi M., Cherevko A., Benequista N. Summit for democracy: Trends in news media's future, forged in Ukraine. *Online forum «Just Security»*. March 30, 2023. URL: <https://www.justsecurity.org/85791/summit-for-democracy-trends-in-news-mediasfuture-forged-in-ukraine/>

⁹⁵ Волотко Е. В. Концептуальні засади механізму налагодження ефективної взаємодії органів державної влади із засобами масової інформації та громадським суспільством... С. 46.

– *StopFake*: один з перших фактчекінгових проєктів в Україні, зосереджений на перевірці фактів та спростуванні російських фейків і пропаганди, що поширюються в українському інформаційному просторі.

– *Texty.org.ua*: цей проєкт відомий своїми аналітичними дослідженнями та інтерактивними візуалізаціями, зокрема, в питаннях ідентифікації та аналізу дезінформаційних кампаній.

– *Українська правда*: провідне онлайн-видання, яке активно займається розслідувальною журналістикою, включаючи викриття дезінформації та пропагандистських наративів.

– *Detector Media*: незалежна медійна організація, що спеціалізується на моніторингу контенту, медіаосвіті та аналітиці щодо пропаганди та дезінформації.

– *VoxCheck*: частина аналітичної платформи VoxUkraine, яка займається перевіркою фактів і спростуванням неправдивої інформації у публічному дискурсі.

Ці медіа та організації відіграють критичну роль у підвищенні інформаційної стійкості України, забезпечуючи суспільство якісною та достовірною інформацією. Вони активно працюють над підвищенням рівня медіаграмотності та протидією зовнішнім інформаційним загрозам, здійснюють все можливе, щоб «на державному рівні створити всі умови для зміцнення комунікативного й демографічного потенціалу української мови, зміцнення статусу української мови як мови міжетнічного спілкування та порозуміння, забезпечення домінування української мови в інформаційному просторі України»⁹⁶.

Серед основних форм протидії в інформаційній війні, які вживають перелічені вище та інші українські медіа у співпраці з органами публічної влади можна назвати:

⁹⁶ Підбережник Н. П. Формування українського національного інформаційного простору в умовах війни... . 42-43.

– *Фактчекінгові проекти*: медіа, які займаються ідентифікацією та спростуванням російських фейків і дезінформації. Ці ініціативи фокусуються на перевірці інформації та наданні аудиторії достовірних даних.

– *Розслідувальна журналістика*: українські медіа активно займаються розслідувальною журналістикою, викриваючи канали дезінформації та детально аналізуючи механізми інформаційних атак. Це допомагає аудиторії розуміти приховані мотиви та методи пропаганди.

Освітні кампанії: медіа проводять різноманітні освітні кампанії, спрямовані на підвищення медіаграмотності населення. Наприклад, спеціальні програми та статті навчального характеру пояснюють, як розпізнавати та уникати дезінформації та маніпуляцій.

– *Платформи для громадського обговорення*: багато українських медіа створюють платформи для відкритого обговорення, де громадяни можуть висловлювати свої думки та отримувати інформацію від експертів у різних галузях. Це сприяє підвищенню критичного мислення та зміцненню громадянського суспільства.

– *Використання нових технологій*: для боротьби з дезінформацією медіа використовують сучасні технології, такі як автоматизовані системи моніторингу, аналітичні інструменти для виявлення фейків, а також соціальні мережі для швидкого інформування та взаємодії з аудиторією.

– *Співпраця з міжнародними організаціями*: українські медіа співпрацюють з міжнародними медіа-організаціями та правозахисними групами для обміну досвідом та отримання підтримки у боротьбі з пропагандою.

Завдяки цим зусиллям українські медіа не лише захищають свій інформаційний простір, але й активно сприяють зміцненню національної та міжнародної стійкості проти інформаційних загроз.

3.2 Перспективи удосконалення механізмів взаємодії влади та медіа в контексті забезпечення інформаційної безпеки та інформаційного суверенітету в Україні

Сучасна Україна проходить через складний період трансформації публічного управління, де особливу роль відіграє взаємодія між владою та медіа. В умовах демократизації та глобалізації ця взаємодія є вирішальним фактором у формуванні суспільної думки, підтриманні інформаційної безпеки та забезпеченні прозорості діяльності органів влади. Удосконалення механізмів цієї взаємодії сприятиме підвищенню ефективності управлінських процесів та зміцненню демократичних інститутів. Не випадково О. Є. Бухтатий розглядає ефективні публічні комунікації в системі влада – медіа – суспільство як «двигун» демократії, оскільки всі процеси державного управління нерозривно поєднані з перманентними процесами створення, пошуку, накопичення, збереження та поширення суспільно значимої інформації, а тому існує потреба у віднайдені чіткої аргументації та логічної доказової бази про взаємозв'язок між розвитком демократії з функцією публічних комунікацій, як стратегічного аспекту щодо формування державної політики України у сфері публічних комунікацій в умовах демократичного розвитку»⁹⁷.

Багато хто з дослідників дотримується думки, що в євроінтеграційному поступі України чільне місце займатимуть влади та медіа, отже їх спільні дії є ключовою передумовою нашого повоєнного цивілізаційного розвитку та закріплення європейських цінностей. Не випадково Рада Європи документально закріпила на загальноєвропейському рівні наступний принцип: «підтримка та розвиток справжньої демократії потребує існування та зміцнення вільної, незалежної, плюралістичної та відповідальної журналістики. Ця вимога знаходить відображення у потребі для журналістики: інформувати осіб про діяльність державних органів влади, а також про діяльність приватного сектора, забезпечуючи таким чином можливість формувати погляди; дозволити як особам, так і групам виражати погляди, що

⁹⁷ Бухтатий О. Є. Публічні комунікації демократичної держави... С. 223.

дасть змогу державним і приватним органам, а також суспільству в цілому бути поінформованими з приводу цих поглядів; піддавати постійному та критичному розгляду діяльність різних гілок влади»⁹⁸.

З цього принципу випливає закономірність: свобода слова забезпечує відкритість та демократичність діяльності державних, політичних, економічних та культурних інституцій, чим сприяє утвердженню відкритого демократичного державно-владного устрою, а державна влада натомість забезпечує подальший розвиток та гарантії свободи діяльності засобів масової інформації. Таку просту політичну аксіому важко зрозуміти тим державним керманічам, які й досі визнають справжніми суб'єктами політичного управління виключно самих себе, а усіх інших – тільки як «підлеглих» або «підручних» помічників. Й хоча «зміни взаємин між владою та ЗМІ в Україні за останні роки відзначаються значними трансформаціями, але ще не досягли того рівня, який би був характерним для ліберальних або соціально відповідальних моделей демократії»⁹⁹.

О. Рачинська підкреслює, що «вирішальними для влади є відкритість та забезпечення доступу громадян до інформації про діяльність влади, залучення населення до обговорення суспільно важливої інформації і, звісно ж, реалізація цього неможлива без взаємодії з мас-медіа. Така взаємодія є важливою ланкою функціонування політичної системи суспільства, але це прямо залежить від існуючого політичного режиму в державі»¹⁰⁰. Дійсно, чимало експертів стверджують, що взаємодія влади та засобів масової інформації як в останнє десятиріччя, так і сьогодні ґрунтується на ставленні до останніх як до інструменту, за допомогою якого влада може створювати актуальний дискурс (так званий порядок денний), завдяки якому «визначається коло питань, які потім стають предметом обговорення і з яких

⁹⁸ Свободи журналістів і права людини: Резолюція РЄ №2: 4-а Європейська конференція міністрів з питань політики в галузі ЗМІ “ЗМІ в демократичному суспільстві” від 7-8 грудня 1994 року. *Стандарти Ради Європи у сфері медіа. Законодавчий бюлетень*. Київ, 2005. С. 30.

⁹⁹ Матвієнків С., Кирничний С. Мас-медіа України в контексті політичних трансформацій суспільства. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. 2024. Вип. 16. С. 34.

¹⁰⁰ Рачинська О. Оптимізаційний вплив мас-медіа на комунікативну взаємодію у сфері публічного управління... С. 32-33.

в результаті приймаються політичні рішення». Таким чином, необхідна владі інформація передається засоби масової інформації через так звані «темники» – перелік бажаних і заборонених тем для суспільного обговорення (цей феномен в науковому обігу отримав назву «Вікно Овертона»). Водночас «відсутність у органів державної влади чітко визначених ефективних механізмів взаємодії зі ЗМІ, обмежений доступ журналістів до керівництва органів державної влади, неоперативність висвітлення інформації та суб'єктивне ставлення ЗМІ до органів державної влади визначають деструктивний характер, а іноді і вороже ставлення цих інститутів один до одного»¹⁰¹.

Якщо держава, представлена її лідерами або окремими інститутами, дійсно прагне розвивати цивілізовану систему засобів масової інформації, вона має належним чином регулювати медійні процеси. Це означає, по-перше, що необхідно припинити сприйняття незалежних медіа як "ворога" або як виключно інструмента політичного впливу та маніпуляції громадською думкою. По-друге, потрібно запровадити правові та процедурні механізми, які, хоча б і не виключали можливості маніпуляції з боку власників ЗМІ, проте надавали б журналістам та громадськості можливість захищати свої права на свободу професії та об'єктивне висвітлення подій. Проте аналіз політики органів державної влади України свідчить, що перша умова, на жаль, не виконується, оскільки вона суперечить усталеним "правилам" функціонування української політики, що призводить до ігнорування і другої умови.

Доктор філософських наук, виконавчий директор Міжнародного фонду "Відродження" Є. Бистрицький, аналізуючи стан розвитку державних комунікацій після Революції Гідності 2014 року дійшов висновку, щодо реформування системи інформаційно-комунікаційних відносин влади та медіа в напрямку спільного «створення та обговорення образу нової України внаслідок тієї чи тієї реформи, країни, про яку мріяв Майдан. Уміння

¹⁰¹ Волотко Е. В. Концептуальні засади механізму налагодження ефективної взаємодії органів державної влади із засобами масової інформації та громадським суспільством... С. 47.

розповісти людям чесну та аргументовану історію, чому підняття тарифів є таки ринково справедливим, чи чому територіальні зміни торують шлях для кращої України, і коли буде таке щастя для всіх нас – невід’ємна складова відповідального ставлення не тільки журналіста, а й лідера будь-якої гілки влади. Ефективна комунікація є також найпотужнішим знаряддям аргументованої критики влади аж до її зміни. Це потужний спосіб, на рівні з прямою участю громадян у прийнятті державних рішень, – зробити вироблення політики публічним, перетворити справу реформ у спільне досягнення»¹⁰².

Як бачимо, й через 10 років наведені вище тези Є. Бистрицького не застаріли, але й отримали нову актуальність. Адже й сьогодні лише за умови готовності влади до партнерської взаємодії, а також визначення спільних цілі, які вкладають влада та мас-медіа в процеси взаємодії¹⁰³ можливо забезпечити ефективність державної політики щодо мас-медіа, сприяння суспільно-політичному прогресу та реалізація євроінтеграційних прагнень України. Застосування стандартів свободи слова і дотримання демократичних принципів у взаємодії між владою та медіа показує їхню взаємозалежність. Це стосується методів здійснення державної влади, тобто форми політичного режиму, і рівня справжньої незалежності медіа, визнання їхньої ролі та місця в політичній системі.

На нашу думку, найнадійнішими запобіжниками проти повторення недемократичних норм взаємодії в системі «влада – мас-медіа» є:

- 1) постійний запит суспільства на своєчасну, достовірну та повну інформацію суспільно-політичного значення;
- 2) активний журналістський та громадський супротив проти будь-яких спроб обмеження свободи слова та права на інформацію;

¹⁰² Бистрицький Є. Комунікація та довгоочікуване щастя реформ. *Інтернет-блог Євгена Бистрицького*. 2015. URL : <http://bystrytsky.org/reform15.htm>

¹⁰³ Крутій О. М., Радченко О. В. Основи партнерської взаємодії держави і приватного сектора. *Ефективність державного управління* : зб. наук. пр. 2018. Вип. 1 (54) : у 2 ч. ч. 1. С. 74.

3) високий рівень згуртованості та професійної солідарності серед журналістів;

4) законодавче закріплення в національному законодавстві правової новели, ідентичної першій поправці до Конституції США, в якій говориться, що ані парламент, ані уряд не мають права видавати будь-які закони та постанови, що обмежують свободу слова, друку, а також права народу мирно збиратися та звертатися до уряду зі своїми вимогами.

Близьку домку висловлює й львівський науковець Петро Вербицький: «Основним пріоритетом державної політики в галузі ЗМІ повинно стати підтримання демократичних правил гри на медійному ринку, чітке визначення критеріїв взаємовідносин влади та мас-медіа, впровадження механізмів постійного громадського контролю над прозорістю прийняття рішень, що стосуються діяльності засобів масової інформації. Лише в такому разі можна вести мову про ефективність державної політики щодо мас-медіа, про суспільно-політичний прогрес, про реальність євроінтеграційних сподівань»¹⁰⁴.

На переконання колишньої керівнички Управління зв'язків з громадськістю Секретаріату Кабінету Міністрів України Н. Дніпренко задля забезпечення дієвості комунікацій між владою, засобами масової інформації, організаціями громадянського суспільства та іншими та зацікавленими сторонами «необхідно реалізувати три елементи:

– забезпечити інституційну та високопрофесійну спроможність органів державної влади (до влади мають бути залучені фахові експерти з публічної політики, здатні виробляти політику у сфері державного управління);

– розбудувати мережу розвиненого громадянського суспільства у формі недержавних організацій, груп лобіювання інтересів, а також незалежних аналітичних центрів, які генерують і аналізують інформацію і впливають на розробників урядової політики й тих, хто безпосередньо ухвалює рішення;

¹⁰⁴ Вербицький П. Взаємодія органів державної влади і мас-медіа як категорія науки про соціальні комунікації... С. 26.

– стимулювати розгортання системи ефективних неформальних і формальних механізмів консультування»¹⁰⁵.

У свою чергу А. Кохан на підставі проведеного аналізу наукових досліджень та процесів практичного впровадження державних комунікацій дає підстави для наступних рекомендацій щодо оптимізації комунікаційної діяльності:

– створити єдиний державно-громадський центр для координації дій у процесі розроблення державної політики;

– відкрити центри комунікацій влади і громадськості для налагодження партнерської співпраці з громадськістю;

– розробити програму підвищення рівня знань працівників органів державної влади щодо існуючих механізмів взаємодії з громадськістю та вміння їх застосовувати;

– створювати державні інститути, здатні забезпечувати відкритість, прозорість своєї діяльності, залучення громадян до процесів прийняття рішень; впровадити оцінювання ефективності послуг влади з точки зору задоволення потреб громадян;

– підвищувати активність інститутів громадянського суспільства;

– здійснити заходи щодо підвищення громадянської та політичної культури;

– активно впроваджувати у процесі взаємодії з громадськістю програм електронного врядування;

– враховувати досвід здійснення органами влади ефективних комунікацій країн з розвинутою демократією;

– запровадити системні звіти суб'єктів владних повноважень перед громадськістю;

– сприяти налагодженню громадського контролю за діяльністю суб'єктів владних повноважень, та громадської експертизи;

¹⁰⁵ Дніпренко Н. Посібник щодо проведення публічних консультацій. Київ : Міжнародний центр перспективних досліджень, 20014. с. 8.

– контролювати дотримання комунікативними підрозділами органів влади принципів системності, цілеспрямованості, цілісності, адресності, адекватності, планування та прогнозування, технологічної гнучкості, взаємної доповнюваності, достовірності, підконтрольності та публічності в роботі»¹⁰⁶.

Таким чином, узагальнюючим підсумком можемо висловити переконання, що розвиток українського медіапростору в найближчому майбутньому та природа відносин у системі «влада – мас-медіа» ми розглядаємо через призму дотримання європейських принципів зміцнення поваги до демократичних принципів, верховенства права та доброго врядування, прозорості і відкритості, забезпечення прав людини та основоположних свобод, які висуваються до країн – кандидатів на вступ до Європейського Союзу. Основним завданням державної політики в сфері медіа має бути підтримка демократичних принципів на медіаринку, визначення чітких критеріїв взаємодії між владою та медіа, а також запровадження механізмів громадського контролю за прозорістю прийняття рішень щодо медіа.

¹⁰⁶ Кохан А. Державна комунікативна політика – механізм ефективної діяльності інституту публічної влади в Україні. URL : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/e-journals/Dutp/2021_1/txts/Kohan.pdf

ВИСНОВКИ

В даній магістерській роботі здійснено аналіз та обґрунтування теоретичних засад становлення й розвитку механізмів публічного управління взаємодією влади із медіа в сучасній Україні та цій основі визначення перспективних шляхів вдосконалення державної інформаційної політики в нашій державі. Виконання поставлених завдань дослідження надало змогу отримати наступні загальні висновки:

1. Огляд національного дискурсного поля взаємодії органів влади та медіа дозволив систематизувати інформацію, виділяючи кілька ключових груп джерел. Першу групу складають офіційні нормативно-правові акти та документи, що визначають правові основи інформаційної сфери України. Друга група охоплює нормативні документи міжнародних, особливо європейських організацій, враховуючи євроінтеграційний курс України. Третя група включає наукові публікації українських дослідників, зосереджених на питаннях державної інформаційної політики як інструменту взаємодії влади та медіа. Четверта група об'єднує роботи науковців в області інформаційної безпеки, в контексті використання Росією медіа для інформаційної війни проти України. П'ята група складається з публіцистичних і статистичних досліджень, зокрема, результатів опитувань громадської думки. Остання група охоплює офіційні інтернет-ресурси органів влади України.

2. Визначено, що з позицій системного підходу ЗМІ являють собою цілісну комплексну систему візуальної, вербальної, звукової, електронної інформації, яка має свою інформаційну політику, аудиторію, через яку взаємодіє з органами державної влади та суспільством з метою формування позитивних суспільно-політичних настроїв та здійснення в них соціально-економічних перетворень. Держава та засоби масової інформації, як ключові політичні інститути і провідні суб'єкти політичної комунікації, є невід'ємними учасниками сучасного політичного процесу. Останніми роками, на тлі

глобальних політичних трансформацій, їхні взаємини набули нової якості, ставши більш складними, багатогранними та водночас суперечливими, що спричиняє переосмислення ролі медіа у відносинах з державою.

3. Розкривається, що у сучасному суспільстві засоби масової інформації відіграють важливу роль не лише як джерело новин, але й як впливовий інструмент у політичних процесах і формуванні громадської думки. Це підкреслює їхнє значення в інформаційно-комунікаційній взаємодії між державою та суспільством. Взаємодія медіа з владою може мати дві основні форми: співпрацю та конфлікт. Співпраця означає, що держава надає доступ до різноманітної інформації, тим самим роблячи ЗМІ посередником між урядом, державними установами та громадянством. Конфлікт виникає тоді, коли держава намагається ігнорувати суспільні інтереси і підпорядкувати медіа, тоді як ЗМІ викривають урядові недоліки чи пропонують альтернативні погляди. На основі проведеного аналізу була розроблена типологія моделей комунікативної взаємодії між владою та медіа, яка включає моделі: пропагандистського впливу, одностороннього інформаційного натиску, маніпуляцій, двостороннього інформування зі зворотнім зв'язком і публічного діалогу.

4. Обґрунтовано, що у воєнний час взаємовідносини й взаємодія інститутів державної влади та медіа об'єктивно носять певним чином авторитарний характер, вище політичне керівництво країни за допомогою пропаганди через контрольовані пресу, телебачення, радіо соціальні мережі роз'яснює народу обґрунтованість прийняття державно-управлінських рішень та нормативно-правових актів, спрямованих на боротьбу із зовнішнім агресором та внутрішніми ворогами народу.

5. Зазначається, що процес створення основних законів, що регулюють діяльність ЗМІ в Україні, розпочався у 1991 році і тривав до 1997 року, результатом чого стало створення сучасної системи нормативного регулювання сфери функціонування українських мас-медіа. Ця система зазнавала змін, особливо з початком російсько-української війни, що

викликало прийняття нових важливих законодавчих актів. Окрім власних законів, Україна імплементувала міжнародні нормативні документи щодо свободи слова і взаємодії влади з медіа, що було необхідно для дотримання зобов'язань перед міжнародними організаціями. Це відображало прагнення України до інтеграції у світове співтовариство. Подальший розвиток правових основ для мас-медіа в Україні, ймовірно, відбуватиметься не лише через удосконалення законів, а й через практичну реалізацію законності, відмову від політичної доцільності та контролю над медіапростором. Сучасна нормативно-правова база потребує адаптації для створення ефективного медіаландшафту, здатного підтримувати свободу слова та реагувати на нові виклики.

6. Визначається, що українські мас-медіа виступають важливими акторами державної інформаційної політики. Вони відіграють значну роль у формуванні суспільних позицій і підтримці певних точок зору через встановлення інформаційного порядку денного. Водночас, процес встановлення комунікаційної взаємодії між владою та медіа є складним за своєю природою через відмінність у меті, завданнях і наслідках, які ставлять різні політичні актори. При цьому мас-медіа виконують двоїсту роль: вони можуть активно впроваджувати державну політику і впливати на громадську думку, але державний контроль може знизити їхню об'єктивність і різноманітність точок зору. Встановлено, що взаємини між державою та медіа в Україні часто є суперечливими. Держава продовжує використовувати інформаційну політику як інструмент управління, перетворюючи ЗМІ на "помічників" або пропагандистські інструменти. Російська агресія останніх років виявила обмеження цього підходу, особливо під час воєнного стану, та його неспроможність ефективно вирішувати завдання держави.

7. Обґрунтовується, що ще від 2014 року розпочалася інформаційна війна путінського режиму проти України, яка особливо загострилася у 2022 році з початком повномасштабного вторгнення. Російські інформаційні атаки стали агресивнішими та більш високотехнологічними, а ворожа пропаганда

активно використовує історичні та культурні аргументи, які зачіпають критичні для української ідентичності теми, такі як мовне питання та історична спадщина. З початком широкомасштабної агресії відбулась тісна інтеграція зусиль української влади та медіа, що проявилось у створенні «Єдиного телемарафону», де об'єднали зусилля провідні журналісти та представники Офісу Президента з метою боротьби проти інформаційних загроз. Водночас українські незалежні медіа та журналісти активно включилися в боротьбу за інформаційну незалежність і відіграли важливу роль у викритті ворожої пропаганди. Сьогодні багато українських медіа в тісній співпраці з державною владою активно протидіють інформаційній агресії Росії, зміцнюючи інформаційний простір країни. Вони надають суспільству якісну та достовірну інформацію, підвищують рівень медіаграмотності та протидіють зовнішнім інформаційним загрозам.

8. Встановлено, що сьогодні Україна переживає складний період трансформації публічного управління, в якому надзвичайно важливим є формування інституту ефективної взаємодії між владою та медіа. У контексті демократизації ця взаємодія відіграє ключову роль у консолідації українського народу, забезпеченні інформаційної безпеки та прозорості діяльності влади. Тільки готовність влади до партнерства з медіа та визначення спільних цілей можуть забезпечити ефективну інформаційно-комунікативну політику, сприяти суспільному прогресу та євроінтеграції України. Перспективи розвитку українського медіапростору ми оцінюємо через призму європейських стандартів демократії, верховенства права та прозорості. Основним завданням державної політики в медіасфері має стати підтримка демократичних принципів, визначення чітких критеріїв взаємодії між владою та медіа, а також впровадження механізмів громадського контролю за прозорістю ухвалення рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреев Д. В., Бухтатий О. Є., Радченко О. В. Комуникативна взаємодія влади та громадськості: теорія і практика: монограф. Вид. 2-ге. Київ: Видавництво ТОВ «Друкарня «Бізнесполіграф», 2024. 180 с.
2. Банах С. В. Поняття та особливості інформації як теоретичної категорії. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Вип. 4. С. 226-231.
3. Батрименко О., Неліпа Д. Фейк-ньюз у соціальних мережах як маніпулятивний засіб інформаційної війни. *Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії*. 2022. Вип. 45. С. 86-91.
4. Бінгем Пауел Дж. Сучасні демократичні країни. Участь у політичному житті, стабільність і насильство. [пер. з англ. О.В.Христенко, В.К. Горбатюка]. Харків : Каравела, 2004. 288 с.
5. Бистрицький Є. Комунікація та довгоочікуване щастя реформ. *Інтернет-блог Євгена Бистрицького*. 2015. URL : <http://bystrytsky.org/reform15.htm>
6. Бухтатий О. Є. Публічні комунікації демократичної держави : монографія. Дніпро : Журфонд, 2017. 296 с.
7. Вербицький П. Взаємодія органів державної влади і мас-медіа як категорія науки про соціальні комунікації. *Діалог: медіа студії*. 2016. №22. С. 18-29.
8. Волотко Е. В. Концептуальні засади механізму налагодження ефективної взаємодії органів державної влади із засобами масової інформації та громадським суспільством. *Держава та регіони. Серія : Державне управління*. 2020. № 1. С. 42-47.
9. Волотко Е. В. Формування медіаосвітнього простору – пріоритетний напрям реалізації ефективної взаємодії органів державної влади та ЗМІ. *Держава та регіони. Серія : Державне управління*. 2019. № 3(67). С. 48-53.

10. Воробець Н. Інформаційна війна Росії проти України: динаміка впливу на суспільну свідомість і виклики для національного становлення. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. 2023. Вип. 15. С. 18–25.

11. Воротинський В. В. Вплив гібридної війни нового типу на зміну основних функцій державної інформаційної політики України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2023. Вип. 94. С. 154-164.

12. Гаврада І. О. Політика органів державної влади щодо ЗМІ в Україні: проблеми взаємодії : Дис... канд. політ. наук: 23.00.02. Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2007. 223 с.

13. Гурне Б. Державне управління. [пер. з фр. В.Шовкун]. Інститут держ. управління та самоврядування при Кабінеті Міністрів України. Київ: Основи, 1993. 165 с.

14. Данько Ю. А. Соціальні мережі як інструмент інформаційної війни РФ проти України: особливості та механізми протидії. *Сучасне суспільство*. 2023. Вип. 2. С. 54-66.

15. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. URL : <https://cip.gov.ua/ua>

16. Державний комітет телебачення і радіомовлення України (Держкомтелерадіо). URL : <https://comin.gov.ua/>

17. Деякі питання бронювання військовозобов'язаних під час воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України № 650 від 05 червня 2024 р. *Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-broniuvannia-viiskovozoboviazanykh-pid-chas-voiennoho-stanu-i050624-650>

18. Дніпренко Н. Посібник щодо проведення публічних консультацій. Київ : Міжнародний центр перспективних досліджень, 20014. 140 с.

19. Інформаційно-комунікаційна демократія : монографія. / За наук. ред. С.О. Довгого. Ін-т телекомунікацій і глобального інформаційного простору НАН України. Київ : Вид. СВС Панасенко, 2021. 500 с.

20. Кирильчук Є. О. Інформаційна війна як дієвий феномен протистояння в суспільно-політичній боротьбі. *Наукові праці МАУП*. 2013, вип. 4 (39), 2013. С. 58–61.

21. Колотій Н. Україна мусить терміново змінити концепцію інформаційної безпеки – думка. URL : https://dt.ua/UKRAINE/ukrayina-musit-terminovo-zminiti-konceptsiyu-informaciyanoi-bezpeki-dumka-216245_.html

22. Кому належать українські ЗМІ: докладний аналіз. *Парламент.UA*. 9 лютого 2021 р. URL : <https://parlament.ua/article/komu-nalezhat-ukrainski-zmi-dokladnij-analiz/>

23. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини), ратифікована Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

24. Костирев А. Г. Роль засобів масової інформації в процесі демократичного розвитку суспільства : автореф. дис ... канд. політ. наук: 23.00.02. Київ : Б.в., 2003. 17 с.

25. Кохан А. Державна комунікативна політика – механізм ефективної діяльності інституту публічної влади в Україні. URL : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/e-journals/Dutp/2021_1/txts/Kohan.pdf

26. Крутій О. М., Радченко О. В. Основи партнерської взаємодії держави і приватного сектора. *Ефективність державного управління* : зб. наук. пр. 2018. Вип. 1 (54) : у 2 ч. ч. 1. С. 72 – 79.

27. Лещенко С. Інформаційна зброя: які медіа контролює Порошенко. *24 канал*. 13 травня 2019 р. URL : https://24tv.ua/informatsiyna_zbroya_yaki_media_kontrolyuye_poroshenko_n1152401

28. Лизанчук В. Інформаційна безпека України: теорія та практика. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 728 с.

29. Майноуг К. Анатомія лібералізму. *Лібералізм: антологія*. упор. О. Проценко, В. Лісовий. Київ : Смолоскип, 2002. С. 165 – 199.

30. Мак-Квейл Д. Теорія масової комунікації. [пер. з англ. О. Возьна, Г. Сташків]. Львів : Літопис, 2010. 780 с.
31. Марченко Р. В. Шляхи подолання негативних тенденцій функціонування механізмів взаємодії органів публічної влади і ЗМІ у системі державного управління. *Національні інтереси України*. 2024. № 1. С. 245-252.
32. Матвієнків С. Організація і методи комунікації органів державної влади із засобами масової інформації (на прикладі Івано-Франківської області). *Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії*. 2018. Вип. 19. С. 162-169.
33. Матвієнків С., Кирничний С. Мас-медіа України в контексті політичних трансформацій суспільства. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. 2024. Вип. 16. С. 34–41.
34. Мащенко І. Г. Телебачення України. У 2 т. Т. 2: Телебачення de jure. Київ: Тетра, 2000. 528 с.
35. Міністерство культури та інформаційної політики України (МКІП). URL : <https://mcip.gov.ua/pro-ministerstvo/>
36. Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. URL : <https://webportal.nrada.gov.ua/pro-natsionalnu-radu/>
37. Незалежність Нацради і блокування сайтів: експерти оцінили загрози свободі слова у законі «Про медіа». *Радіо Свобода*. 12 січня 2023 р. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/zakon-pro-media-plyusy-minusy-zahrozy-eksperty/32219915.html>
38. Непомнящий О. М., Марченко Р. В. Проблемні та інституційно непослідовні механізми державного управління процесами взаємодії органів влади та ЗМІ. *Суспільство та національні інтереси*. 2024. № 1. С. 309-317.
39. Пащенко А. Методи та складові сучасної інформаційної війни, вивчення її впливу на свідомість та поведінку людей. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2023. Вип. 2. С. 83-90.

40. Перелік інформації, яку не можна публікувати ЗМІ. *Платформа прав людини*. 29 березня 2022 р. URL : <https://ppl.org.ua/perelik-informaci%D1%97-yaku-ne-mozhna-publikovati-zmi.html>

41. Підбережник Н. П. Формування українського національного інформаційного простору в умовах війни. *Демократичне врядування*. 2023. Вип. 2. С. 42-52.

42. Почепцов Г. Від Facebook'у і гламуру до Wikileaks: медіакомунакації. Київ : Спадщина, 2012. 464 с.

43. Приліпко С. Нормативно-правові засади інформаційної відкритості та комунікаційної взаємодії органів публічної влади з громадськістю. *Науковий вісник: Державне управління*. 2020. № 4(6). С. 232-251.

44. Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста: Закон України № 540/97-ВР від 23 вересня 1997 р. в редакції від 31.03.2023 р. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80#Text>

45. Про додаткові заходи щодо безперешкодної діяльності засобів масової інформації, подальшого утвердження свободи слова в Україні: Указ Президента України № 1323/2000 від 09.12.2000 р. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1323/2000#Text>

46. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні. Закон України № 2782-ХІІ від 16 листопада 1992 р. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2782-12#Text>

47. Про інформацію: Закон України № 2657-ХІІ від 2 жовтня 1992 р. в редакції від 27.03.2023 р. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2657-12#Text>

48. Про медіа: Закон України № 2849-ІХ від 13 грудня 2022 р. в редакції від 11.02.2024 р. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>

49. Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення: Закон України № 538/97-ВР від 23 вересня 1997 р. *Офіційний вебпортал парламенту України.*

URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/538/97-%D0%B2%D1%80#Text>

50. Про План заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають із її членства в Раді Європи: Указ Президента України № 39/2006 від 20.01.2006 р. *Офіційний вебпортал парламенту України.*

URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/2006#Text>

51. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації: Закон України № 539/97-ВР від 23.09.1997 р. *Офіційний вебпортал парламенту України.*

URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/539/97-%D0%B2%D1%80#Text>

52. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII від 12.05.2015 р. в редакції від 27.07.2024 р. *Офіційний вебпортал парламенту України.*

URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/389-19>

53. Про ратифікацію Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права: Указ Президії Верховної Ради України № 2148-08 від 19 жовтня 1973 р. *Офіційний вебпортал парламенту України.*

URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2148-08#Text>

54. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2014 року "Про заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України". Указ Президента України від 1 травня 2014 року № 449. *Офіційний вісник Президента України.* 2014. № 16. ст. 982.

55. Про телебачення і радіомовлення: Закон України № 3759-XII від 21 грудня 1993 р. *Офіційний вебпортал парламенту України.*

URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3759-12#Text>

56. Радченко О. В. Держава і демократія : мультисемантичний політичний словник [Навчальний посібник]. Харків : Вид-во Асоціації докторів державного управління, 2011. 312 с.

57. Радченко О. В., Погорелий С. С. Моделювання інформаційної взаємодії між органами публічної влади та суспільством. *Публічне управління : теорія та практика*. 2012. № 3(11). С. 77–85.

58. Радченко О., Чмир І. Гібридна війна як ключова загроза національному суверенітету України. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування* 2022. № 3. С. 100-108.

59. Рачинська О. Оптимізаційний вплив мас-медіа на комунікативну взаємодію у сфері публічного управління. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Державне управління*. 2019. Вип. 2. С. 26-38.

60. Савченко О. В. Мас-медіа. *Енциклопедія Сучасної України*. / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. URL : <https://esu.com.ua/article-64254>

61. Свободи журналістів і права людини: Резолюція РЄ №2: 4-а Європейська конференція міністрів з питань політики в галузі ЗМІ “ЗМІ в демократичному суспільстві” від 7-8 грудня 1994 року. *Стандарти Ради Європи у сфері медіа. Законодавчий бюлетень*. Київ, 2005. С. 30-31.

62. Соснін О. Той, хто володіє інформацією, володіє світом. *Лексінформ*. 14.06.2023. URL : <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/toj-hto-volodiye-informatsiyeyu-volodiye-svitom/>

63. Суд постановив призупинити трансляцію 4-х російських каналів в Україні. URL : http://www.bbc.co.uk/ukrainian/news_in_brief/2014/03/140325_hk_russia_tv.shtml

64. Україна медійна : на порозі інформаційної революції : моногр. [Олександр Бухтатий, Олександр Радченко, Гліб Головченко; За науковою

редакцією д. держ. упр., проф. Радченка О. В.]. Київ : Видавець СВС Панасенко, 2015. 208 с.

65. Федотенко К. А. "Інформаційна війна" та "інформаційний фронт": наукове осмислення понять. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2023. № 3. С. 157-170.

66. Цимбаленко Є. С. Медіакомунікації: еволюція концептуальних підходів (частина II). *Current issues of mass communication*. 2014. Issue 16. С. 46-56.

67. Яненко Я. В. Кросмедійність та конвергенція у мас-медіа: соціально-психологічний аспект. *Перспективи та інновації науки (Серія "Педагогіка", Серія "Психологія", Серія "Медицина")*. 2024. № 1. С. 715-726.

68. Bagerstam E. Freedom of the press in a democratic society. Tartu: Vyallingbi, 1992. 91 p.

69. Castells Manuel. The Information Age: Economy, Society and Culture. Volume 1: The Rise of the Network Society. London: Blackwell, 2010. 625 p.

70. Dahl Robert A. Democracy and Its Critics. London: Yale University Press, 2008. 397 p.

71. Dvorovyi M., Cherevko A., Benequista N. Summit for democracy: Trends in news media's future, forged in Ukraine. *Online forum «Just Security»*. March 30, 2023. URL: <https://www.justsecurity.org/85791/summit-for-democracy-trends-in-news-mediasfuture-forged-in-ukraine/>

72. Nepomnyashchy, O., Radchenko, O., Marusheva, O., Prav, Y. and Shandryk, V. (2022). The Public Policy Implementation Mechanisms in the Context of Digitalization. *Economic Affairs*, Volume 67, Issue 4s. Pp. 787-794. DOI: 10.46852/0424-2513.4s.2022.12

73. Radchenko, O., Nepomniashchij, O., Shkurat, I., Chmyr, Y., Kovach, V. Information Weapons: Forms and Technologies of Modern Information Wars. In: *National Security Drivers of Ukraine. Contributions to Political Science*. Springer, Cham. (2023). P. 273-284.

74. Shandryk, V., Radchenko, O., Radchenko, O., Koshelenko, A., Deinega, I. Digitalization as a Global Trend of Public Management Systems Modernization. In: Shchokin, R., Iatsyshyn, A., Kovach, V., Zaporozhets, A. (eds) *Digital Technologies in Education. Studies in Systems, Decision and Control*, vol 529. Springer, Cham. 2024. P. 3 – 16. https://doi.org/10.1007/978-3-031-57422-1_1
75. Siebert F. S. Peterson T. and Schramm W. *Four Theories of the Press*, New York: Books of Libraries Press, 1973. 223 p.
76. Straubhaar J. LaRose R., Davenport L. *Media Now: Understanding Media, Culture, and Technology*. Boston: Wadsworth Publishing, 2013. 608 p